

Cuvânt înainte

Acest mic volum comun ce poartă un titlu destul de sugestiv: **“Din trecutul Comloșului”** se dorește a fi un bun punct de pornire în descoperirea trecutului nostru local. În acest prim volum am abordat două subiecte de istorie culturală ale Comloșului precum și două subiecte de istorie ecleziastică.

În comuna Comloșu Mare au trăit de-a lungul veacurilor și consăteni sârbi, care sunt cinstiți în istoria culturală a sârbilor din lumea întragă. Dintre aceștia sunt evidențiați în rândurile acestui volum: Jovan Nako, Hristofor Schiffman și Dušan Ristić. De prezentarea lor se ocupă domnul inginer Stevan Bugarski, unul dintre cei mai buni cunoscători ai graiului sârbilor din România, care alături de crearea de literatură propriu-zisă are și uneori atât de, azi, rara și profunda preocupare pentru studierea moștenirii tradițiilor poporului său.

Pentru domnul Stevan Bugarski anul 1982 a fost hotărâtor în activitatea din domeniul monografic. Atunci a fost tipărită prima monografie a literaturii minorităților sârbe din țara noastră: *Po Semartonu kroz prostor i vreme / Prin Sânmartin, prin spațiu și timp* (București, 1982). Până în prezent (singur sau în colaborare cu Svetozar Marcov ori Liubomir Stepanov), a publicat zece monografii, trezind un interes deosebit pentru acest mod de cercetare și păstrare a tradiției.

Un alt capitol din acest volum este dedicat revistei *Suflet Nou*. În acesta, domnul profesor Traian Galetaru ne creionează itinerariul acestei reviste de-a lungul timpului și etapele ei de dezvoltare pe care le-a cunoscut până în prezent.

Un capitol important din această lucrare este prezentarea parohilor Bisericii Romano-Catolice din Comloșu Mare. Comunitatea comloșeană se poate bucura de toate aceste date datorită domnului Claudiu Călin, arhivist al Episcopiei Romano-Catolice de Timișoara. Tot pe această cale mulțumim Episcopiei Romano-Catolice de Timișoara pentru multele și frumoasele date furnizate.

Ultimul capitol din această lucrare este dedicat Prepozitului Dr. Nicolae Brânzeu, paroh, pentru o perioadă de timp, al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice din Comloș. A fost un preot de seamă nu numai al parohiei unite a Comloșului, ci și al întregii Biserici Greco-Catolice, deoarece a avut o înaltă ținută morală, a scris mult și a sfârșit tragic în închisorile comuniste precum marii ierarhi ai Bisericii Catolice de ambele rituri din România. Prezentarea acestui preot este realizată de domnul Sergiu Soica.

Sperăm că aceste patru teme propuse în rândurile acestui volum să fie de bun augur pentru viața culturală a comunității locale și nu numai, și mai sperăm că acest volum să fie doar primul dintr-o serie care să se continue mulți ani de acum încolo.

Autorii

Comloșenii în istoria culturală a sârbilor

Jovan Nako

nobil, iubitor de teatru și literatură

Familia Nako este de origine macedo-română, având un arbore genealogic cunoscut până în anul 1382. În secolul al XVIII-lea frații Hristofor și Kiril, comercianți înstăriți și întreprinzători, au cumpărat domeniile Comloșu Mare, Teremia Mare și Sânnicolau Mare, dobândind cu această ocazie titluri nobiliare corespunzătoare: Hristofor, proprietar al Sânnicolaului Mare – titlul de conte, Kiril, proprietar al Comloșului Mare și Teremieii Mari – titlul de nobil.

Jovan Nako, nepotul lui Kiril, fiul și urmașul lui Josif, s-a născut în Comloș în data de 16 septembrie 1814. Foarte timpuriu a rămas orfan de ambii părinți (tatăl i-a murit în 1816, mama în 1825), dar a avut șansa ca tutorii numiți de instanță să se ocupe în mod exemplar de averea și educația lui. A studiat dreptul la Universitatea Regală din Pesta. De tânăr a intrat în rândurile intelectualilor sârbi: la 19 ani a devenit membru al Societății Academice „Matica Srpska” din Pesta.

Făcea parte din a treia generație de nobili. Cele două anterioare agoniseră suficient pentru ca el să poată dispune domnește de posesiunile prospere: să călătorească, să tocmească supraveghetori de încredere (printre aceștia au fost Pavle Ridjički din Kikinda și Hristofor Schiffman din Novi Sad) să locuiască la Pesta și în Viena imperială.

Jovan Nako 1814 – 1889

Nobil generos, prezentabil și ambițios, cu o educație corespunzătoare statutului său social, a mai studiat, din plăcere, tehnica și arta vocală la Viena, la compozitorul și învățătorul de canto, italianul Luigi Guglielmi.

Era un împătimit al teatrului. Bogat și erudit, el și-a manifestat într-un mod original afinitatea pentru muzică și teatru: în castelul său nobiliar din Comloș a înființat propriul teatru, un teatru de curte, după modelul (se subînțelege, la scara corespunzătoare) teatrelor de la Curtea regilor Franței și de la curțile celor mai cunoscuți conți maghiari.

În teatrul său totul a fost în funcția autoconfirmării: costumele confecționate din cea mai scumpă mătase au fost întreșute cu fire din aur și argint și tivite cu hermelină; coroanele purtate de actori erau din aur curat, brâiele coifurile și calpacele de asemenea din aur sau din argint. Se pomenește mânerul unei săbii împodobit cu diamante. Decorurile foarte scumpe proveneau de la cei mai buni scenografi din Viena și Pesta.

În palatul său din Comloș Jovan Nako ținea două orchestre particulare: una cu instrumente de corzi și una cu instrumente de suflat. În jurul anului 1860 cele două orchestre aveau circa 20 de instrumentiști, în cea mai mare parte din Cehia.

Pe scenă au evoluat actori și cântăreți profesioniști italieni și germani, fiind angajate trupe și directori pentru fiecare stagiune, dar alături de ei adesea apărea pe scenă însuși amfitrionul Jovan Nako în roluri de tenor.

Reprezentările erau organizate foarte minuțios, fiind tipărite chiar și afișe cu distribuție și toate celelalte detalii care țin de spectacol.

Spectacolele erau în limba germană, în afara operelor italiene care se cântau în limba originalului.

Când o fi început Teatrul lui Nako să funcționeze? Nu am găsit un răspuns categoric. În orice caz, din anul 1844 s-a păstrat un inventar compus din 22 pagini format

35 x 21 cm, care cuprinde o listă cu 547 obiecte diferite: costume, recuzită, decoruri, arme, bijuterii, pene decorative, tricouri de balerini, etc. Un inventar atât de bogat nu putea fi unul începător. Teatrul trebuia să debuteze câțiva ani buni înainte, chiar și înainte de 1840. De remarcat, însă, că inventarul, o lume de basm, este umplut de costume siciliene, italiene, dalmațiene, spaniole, franțuzești, albaneze, toate luxos ornate, dar nu are costume ale națiunilor locuitoare la Comloș și împrejurimi: românești, sârbești, germane, maghiare. Este, oricum, un indiciu asupra orientării estetice și asupra repertoriului preponderent.

Aceeași întrebare despre încetarea activității Teatrului de la Comloș.

Revista "Allgemeine Theater-Chronik" din Leipzig a făcut în anul 1860 o statistică a tuturor teatrelor din Monarhie. Au aflat că există de tot 65 de teatre. Un număr de 15 dintre ele au fost clasificate ca fiind de rangul I (cele mai mari, teatre orașenești, cu spectacole zilnice), 22 erau declarate de rangul II (teatre din orașe mai mici), apoi 28 de rangul III, cu 2 până la 4 spectacole pe săptămână; printre acestea se află și Teatrul de Curte al nobilului Jovan Nako. Unele surse îl pomenesc și în 1868. Cercetările continuă, dar sursele sunt precare. Un răspuns cert se lasă așteptat.

Cu toate că era un nobil bănățean multilingv și aparține, fără îndoială, prin creația sa teatrală, istoriei teatrului german, sârb, maghiar, român, grec, italian, Jovan Nako, are și un merit deosebit pentru cultura și literatura sârbă.

În cadrul Societății Academice „Matica Srpska” a înființat în 1837 o fundație în valoare de 5.000 florini

pentru încurajarea prin premiere a operelor literare din literatura sârbă. Este prima fundație literară în istoria literaturii sârbe, din care, până în anul 1912 au fost premiate 23 de opere literare și filozofice.

La timpul potrivit s-a opus strămutării Societății „Matica Srpska” din Pesta la Novi Sad, apreciind, probabil, că încă este posibilă o revigorare a vieții cultural-literare a sârbilor în capitala Ungariei.

Jovan Nako a fost căsătorit cu Anastasija Vučetić din Trieste. Ea a fost o soție bună, se implica în afacerile soțului și nu arareori, pe când acesta era călătorit, lua hotărâri sau comunica poziția familiei în diferite probleme. Au avut trei copii, dintre care a trăit doar fiica Mileva. Anastasija a murit la Viena în 1875, dar a fost adusă și înmormântată în cripta familiei din Biserica Ortodoxă Română din Comloș.

Jovan Nako a murit la Viena în data de 7/19 martie 1889, apoi a fost transportat la Comloș, și înmormântat, de asemenea, în cripta familiei din Biserica Ortodoxă Română în data de 13/25 martie 1889.

Fiind darnic de mână peste măsură, împătimit al culturii, literaturii, teatrului și călătoriilor, bogatul nobil a ajuns la vârsta maturității într-o situație financiară precară, din care a ieșit, totuși, după 1856, în urma căsătoriei fiicei Mileva cu Giulio Capece Zurlo *Duca di San Marco*.

Cu ocazia căsătoriei, Mileva a trecut la religia catolică și apoi a devenit o donatoare asiduă pentru lăcașurile de cult catolice la Comloș, Cenad, Teremia Mare, dar și la Pesta. Văduvă din anul 1888 și atingând o adâncă bătrânețe, a murit în anul 1926 la Comloș; a fost înmormântată alături de soț, în biserica catolică din Pesta

pe care ei au ctitorit-o. Nu a avut copii, și astfel cu ea s-a stins ramura nobilă al cărei începător a fost Kiril Nako.

Hristofor Schiffman, donator și mecena

Născut la Novi Sad în data de 26 martie 1809, era fiul lui Hristofor și al mamei Saveta. Tatăl său fusese de naționalitate germană, de origine din satul Hohensülzen (Grafschaft Falkenstein), de profesie maistru zidar. Mama era sârboaică, fiica unui maistru zidar. Botezat în Catedrala Ortodoxă din localitate (*in Ecclesia Cathedrali Sancti Martyri et Militi Christi Georgio consecrata*), a urmat Școala Normală Germană, apoi între 1819 și 1822 – Gimnaziul Catolic Regal (*Gymnasium Minus Regium*), pentru ca studiile denumite *Humaniora* (clasele a V-a și a VI-a latine) să le termine în perioada 1823-1824 la Gimnaziul Ortodox (*Regio Privilegium G.N.U.R. Gymnasium Neoplantense*), profesori fiindu-i Pavel Josef Schafarik și Georgije Magarašević. În anul următor a trecut la Școala Grecească și a susținut așa zisă Clasa Gramaticală. Apoi a continuat studiile la Eger, absolvind *Logica* (1826), respectiv la Szeged, unde a absolvit *Physica* (1827). Dornic de învățătură, trece la Pesta, unde în 1828 frecventează Cursul de arpentorie, învățând trigonometria, geodezia precum și economia rurală (*Oeconomia ruralis*). Din toamna anului 1829 până în toamna 1834 este practicant la Petar Armadski, arpentorul contractual al urbei Sombor, măsurând cu acesta predii și întocmind planuri și cărți funciare aferente. În 1835 revine la studii la Universitatea Regală din Pesta și în iunie 1836 susține cele patru examene (*Rigorosa*), obținând diploma de arpentor.

Foarte curând, la 1 iulie 1836 se angajează la domeniul nobilului Jovan Nako. Începând de atunci și-a legat definitiv destinul de Comloș. Până la 1 iulie 1844 a fost arpentor la domeniul de la Teremia Mare, apoi e numit exactor (Central Verwalter) al aceluiași domeniu, pentru ca în 1857 să devină arpentor principal și, în fine, la 17 iulie 1861 – supraveghetor (Güter-Inspector) al tuturor bunurilor din domeniile lui Jovan Nako. Slujba de supraveghetor al averilor a îndeplinit-o până la pensionare la finele anului 1877. Foarte mulțumit de serviciile sale, Jovan Nako i-a acordat pensia la nivelul tuturor veniturilor pe care le avea în slujba activă.

Hristofor Schiffman 1809 – 1884

Sub aspect profesional și economic se putea considera un om realizat. Între timp a ajuns și la alte demnități.

Casa paznicului cimitirului ortodox edificata de catre
Christofor Schiffmann 1890

Wächterhaus des orthodoxen Friedhofes erbaut durch
Christofor Schiffmann 1890

În anul 1861 a fost deputat la Soborul Bisericesc-Popular al Sârbilor ținut la Carlovăț de Bunavestire. Era o întrunire istorică, deoarece se dezbăteau problemele statutului Bisericii Ortodoxe în condițiile desființării Provinciilor Voivodina Sârbească și Banatul Timișan, subordonată direct Vienei, respectiv includerii acestora în sistemul teritorial-administrativ al Ungariei. De

asemenea, fusese invitat la Carlovăț și în Comisia Experților pentru reglementarea administrației bunurilor bisericești și naționale.

În anul 1864 a devenit membru al Societății Academice Sârbe „Matica Srpska” (înființată la Pesta în 1826 și mutată la Novi Sad în 1864) și a participat la Sesiunea acesteia, având și împuternicirea de a-i reprezenta pe Pavel Ridjički și pe stăpânul său Jovan Nako.

În 1871 comitele principal al Comitatului Torontal, Moricz Ronay de Kiszombor, i-a acordat titlul de arpentor superior onorific (Comitats hon. Ober-Ingenieur).

Ca iubitor de cultură, era abonat la diferite ziare sârbești, iar listele cu prenumerații dovedesc că a avut în bibliotecă și cărțile lui Dositej Obradović, Pavle Stamatović, Dimitrije Avramović, Jovan Hadzić, etc, precum și traduceri din literatura universală. Biblioteca și-a donat-o Parohiei Ortodoxe din Comloș.

În anul 1877 a instituit oficial o fundație în valoare de 10.000 florini, distribuită astfel:

- 7.500 florini, dintr-al căror dobândă să se constituie două burse de studii, egale ca mărime, pentru studenții sârbi: una pentru studii pedagogice și una pentru studii de artă;
- 2.500 florini, a căror dobândă să fie achitată drept ajutor Teatrului Național Sârb din Novi Sad.

Printr-o scrisoare a propus ca Societatea „Matica Srpska” să accepte a fi manipulantul acestei fundații. Sub aspectul bursei, era prima fundație la sârbi care avea în vedere în mod expres studenții de la arte. Sub aspectul Teatrului, era prima donație substanțială după cea a cneazului Serbiei Aleksandar Karadjordjević.

„Matica Srpska” a acceptat propunerea și printr-o scrisoare de răspuns îl roagă să trimită la Novi Sad un portret, ceea ce el și face în luna septembrie 1877. Portretul executat de Stefan Jäger este și acum expus în sala festivă a instituției.

Deși, urmând ordinea implacabilă a administrației austro-ungare, aprobarea *Actului de fundare* este înregistrată abia la 12 ianuarie 1881, Fundația Schiffman, la cererea sa expresă, a fost activă din 1877. Până în anul 1912, în modul exprimat de donatorul însuși, au primit burse 16 studenți: 6 pictori, 1 muzician, 9 cu studii de pedagogie.

Crucea din curtea Bisericii Ortodoxe edificată de
Christofor Schiffmann
Das Kreuz im Hof der Orthodoxen Kirche, erbaut durch
Christofor Schiffmann

În afară de fundația respectivă, Hristofor Schiffman a mai făcut numeroase acte de binefacere în Comloș: a înființat o fundație pentru ajutorarea persoanelor în vârstă fără mijloace de trai asigurate; a donat un loc de casă pentru a se construi o sală de dans pentru tineret; a ajutat Cazinoul din localitate; a înființat Societatea de Iluminat Stradal cu lămpi de petrol (care au fost înlocuite abia în 1912); a mai fundat 6.000 de florini pentru școlarizarea elevilor români din localitate, 5.000 de florini pentru înzestrarea a câte două fete sărace din localitatea Melence cu ocazia măritişului, a îngrădit cimitirele locale cu zid de piatră, etc.

Judecând omeneste, am putea spune că Hristofor Schiffman, ca om, a fost nefericit o viață întreagă.

Orfan de tată a rămas la vârsta de 9 ani, în 1818, apoi orfan și de mamă la vârsta de 13 ani, în 1822. Masa succesorală s-a împărțit între cei 5 copii, care aveau vârste între 4 și 17 ani.

Pentru studiile la Eger și Pesta s-a bucurat, ca orfan, de ajutor din partea mitropolitului Stefan (Stratimirović); totuși, sumele primite ajungeau doar pentru acoperirea unei părți din cheltuieli, iar pentru restul tânărul student era nevoit să dea meditații diferiților copii și să trăiască foarte modest, ceea ce i-a fost ca un fel de călire pentru viață.

În anul 1848 s-a căsătorit cu Maria, fiica lui Paja Bibic, paroh din Melence; ea a murit fără a avea copii în data de 7 noiembrie 1875.

După moartea soției s-a atașat de o anume Elisabeta Leitner, înfiind chiar copiii acesteia. Dacă despre prima soție a notat *manu propria* că „înțeleptei sale gospodării am să-i mulțumesc pentru puținele bunuri materiale pe

care le am, și cu care sunt cu totul satisfăcut”, despre cea de a doua există relatări că nu a condus cu chibzuială averea și gospodăria sa.

După pensionare, Hristofor Schiffman putea pleca din Comloș; totuși, nu a făcut-o. A rămas acolo până la moarte. A murit în data de 12/24 decembrie 1884.

La mormântul său „Matica Srpska” a ridicat, în semn de recunoștință, un monument funerar în anul 1900.

Dušan Ristić, artist plastic

Familia de sârbi Ristić a ajuns la Comloș din Timișoara la mijlocul secolului al XIX-lea. Dušan, născut la Comloș în data de 28 octombrie 1913 din tatăl Jovan și mama Sofia, făcea parte din a treia generație a familiei în localitate. Aici au petrecut anii războiului, aici a apucat tânărul să frecventeze școala elementară, dascăl fiindu-i Nicolae Onciu. Soarta a vrut ca el să nu rămână comloșan. Manifestând de timpuriu înclinația spre artele plastice, a studiat la Belgrad, apoi la Paris, și în urmă a cutreierat Europa, valorificându-și talentul. A pictat cu precădere peisaje, interioare și natură statică. S-a ocupat în paralel cu copierea frescelor medievale și cu ilustrarea cărților. Totuși, preocuparea lui de o viață a fost scenografia, prin care și-a făcut legături cu lumea teatrului și prin care a devenit renumit în Serbia și în Europa. Deși cunoscător al limbilor cu circulație mondială: franceză, engleză, italiană, germană, el nu a încetat să corespundă cu prietenii din Comloș în română, manifestând și în acest fel atașamentul față de ținutul și satul natal.

Dušan Ristić a murit la Belgrad în anul 1995. În anul 1993 la Comloș a fost dezvelită o placă memorială, marcând trecerea a 80 de ani de la nașterea artistului.

Bibliografie

Душан Ј. Попов, *Јован пл. Нако од Великог Сент Миклоша – велепоседник и први књижевни задужбинар Матице српске*, “Темишварски зборник” 4, Нови Сад, 2006, 77-84.

Алојз Ујес, *Чињенице и претпоставке о дворском позоришту Јована племенитог Наке у Банатском Комлошу*, “Темишварски зборник” 3, Нови Сад, 2002, 273-311

Лепосава Шелмић, *Христофор Шифман, народни добротвор и мецена српских уметника*, “Темишварски зборник” 3, Нови Сад, 2002, 321-333.

Ing. STEVAN BUGARSKI

Die Großkomloscher in der kulturellen Vergangenheit der Serben

In der Gemeinde Großkomlosch lebten und entfalteten ihre Tätigkeit auch Persönlichkeiten die in der kulturellen Vergangenheit des serbischen Volkes sich einen Ehrenplatz gesichert haben: Jovan Nako, Hristofor Schiffman, Dušan Ristić.

Jovan Nako war ein großer Verehrer des Theaters und der Musik. Er unterhaltete in seiner Residenz von Großkomlosch zwei eigene, private Orchester: eine für Seiteninstrumente und eine für Blasinstrumente. Um das Jahr 1860 beide Orchester hatten insgesamt 20 Mitglieder, die meisten aus Tschechien.

Im Rahmen der Akademischen Gesellschaft „Matica Srpska“ gründete Nako 1837 eine Stiftung in Höhe von 5.000 Gulden für die Unterstützung der Literaturwerke in serbischer Sprache durch Preise. Diese ist die erste literarische Stiftung in der Geschichte der serbischen Literatur, aus deren Geldern, bis im Jahre 1912 eine Zahl von 23 literarischen und philosophischen Werken ausgezeichnet wurde.

Hristofor Schiffman, eine andere Persönlichkeit beginnt am 1. Juli 1836 seine Tätigkeit in Großkomlosch als Angestellter am Gut des Adligen Jovan Nako. So beginnt seine Liebe zu Großkomlosch, eine Liebe die bis zu seinem Lebensende dauerte.

Auch er, wie sein Herr Jovan Nako, wurde im Jahre 1864 Mitglied der Serbischen Akademischen Gesellschaft „Matica Srpska“ (gegründet 1826 zu Pest und nach Novi Sad 1864 umgesiedelt). Er nahm aktiv an die Tagungen dieser Gesellschaft teil und hatte auch den Stellvertretungsrecht für Pavel Ridjički und für seinen Herrn Jovan Nako.

Eine weitere serbische Persönlichket war auch Dušan Ristić, der aus einer im 19. Jahrhundert nach Großkomlosch umgesiedelten Temeswarer Familie stammte.

Beschenkt schon von der Kindheit aus mit einem wahren Talent für die schönen Künste began er seine Studien in Belgrad, setzte sie dann in Paris fort, und durchstreifte ganze Europa, mit seinem Talent. Er malte vorwiegend Landschaften, Räumlichkeiten und statische Natur. Prallell kopierte er mittelalterliche Fresken und illustrierte verschiedene Werke.

După 15 ani pe întinsul imperiu „*Suflet Nou*”, soarele nu apune niciodată

Este îndeobște cunoscută în istoria medievală orgolioasa afirmație atribuită în mod tradițional lui Carol Quintul (1519 – 1556), regele Spaniei și împărat romano-german: „*Pe întinsul imperiului meu soarele nu apune niciodată!*”¹ Spiritul afirmației sugerează vastitatea, întinderea parcă nemărginită; dar litera ei? Cât adevăr obiectiv înmagazinează ea și câtă dorință acerbă de hiperbolizare? Aceeași idee imperială absolută, același vis al imperiului universal sunt surprinse – acum cu mijloace poetice – de Mihai Eminescu în cealaltă parte de lume:

*„Și cum o privea sultanul, ea se-ntunecă... dispere;
Iar din inima lui simte un copac cum că răsare,
Care crește într-o clipă ca în veacuri, mereu crește,
Cu-a lui ramuri peste lume, peste mare se lățește;
Umbra lui cea uriașă orizontul îl cuprinde
Și sub dânsul universul într-o umbră se întinde.”*

Cu mențiunea noastră că ambele imperii (apusean și răsăritean) au fost plămădite prin violență, crimă, jaf, și sânge, ca orice formațiune imperială din istorie.

---

¹ Valentin Bălățoiu, Constantin Vlad, *Istorie. Manual pentru clasa a X-a*, Editura Liceall, 1999 (2003), p. 49.

„Suflet Nou”.

Cea mai longevivă publicație românească rurală din lume?

Într-un sat plin de „ciudățenii” de la marginea de vest a României, la 15 august 1934, tocmai de Sfânta Maria-Mare, se săvârșea „Minunea”, apărerea primului număr al revistei „Suflet Nou”, publicație care, la 15 august 2004, își aniversa 70 de ani de la debut. Atunci, un mănunchi de entuziaști intelectuali devotați satului au pus piatra de temelie a unei publicații care, peste decenii, avea să devină un veritabil fapt social în accepțiunea durkheimiană a sintagmei: *„Este fapt social orice fel de a face, fixat sau nu, capabil să execute asupra individului o constrângere exterioară; sau care este în general pentru o întreagă societate dată, având totuși o existență proprie, independentă de manifestările sociale individuale”*.² Aceștia au fost întemeietorii: preot dr. Ștefan Cioroianu – protopopul ortodox al Comloșului. Al. Movilă – primpretor de Comloș, preot Gheorghe Cotoșman, G. Ciolac – primarul comunei, dr. Andrei Bălan – avocat, Ion Ureche – student.³

După informațiile pe care le deținem, credem că „Suflet Nou” din comuna Comloșu Mare, județul Timiș, România, este **cea mai longevivă publicație românească din lume**, din mediul rural; aceasta, numai dacă acceptăm extinderea sensului definiției unei „publicații”: „ceea ce

---

² Emile Durkheim, *Regulile metodei sociologice*, Ed. Științifică, București, 1974, p. 67.

³ Revista „Suflet Nou”, anul I, nr. 1, miercuri 15 august 1934, p. 3.

este tipărit (carte, revistă, ziar etc.); tipăritură”⁴, incluzând termenului orice apariție destinată lecturii publice. Atunci, putem afirma că ea, PUBLICAȚIA comloșeană, a apărut în patru serii, astfel:

„**Suflet Nou**” (1934 – 1935) – **seria I**, interbelică, revistă lunară, fondată la 15 august 1934; director fondator: av. dr. Andrei Bălan; au apărut 45 de numere. În afara întemeietorilor menționați, revista a beneficiat de colaboratori iluștri: Traian Herseni, Dimitrie Gusti (sociologi), Romulus Vulcănescu, Peter Neagoe, Mihail Sadoveanu, George Mihail Zamfirescu, Ionel Teodoreanu, Ilie Inea⁵ etc. (scriitori), Vasile Ijac, Filaret Barbu (compozitori), apoi țărani scriitori Ghiță Bălan-Șerban, Petru Petrică, Pavel Blidaru, Maria Dogariu⁶ și multi alții.

„**Suflet Nou**” (1970 – 1989) – **seria a II-a**, gazetă literară școlară dactilografiată; redactori: prof. Traian Galetaru, prof. Maria Pink, prof. Iulian Țihoi. Au apărut 135 de numere.

---

⁴ Florin Marcu, Constantin Maneca, *Dicționar de neologisme*, ed. a II-a, Ed. Științifică, București, 1966, p. 582.

⁵ Mircea Șerbănescu, *Revista „Suflet Nou”*, în vol. **Timișoara, memorie literară**, ed. Augusta, Timișoara, 2000, pp. 240 – 243.

⁶ Traian Galetaru, „Suflet Nou”, seria a IV-a, anul XI, nr. 1 (124), ianuarie 2003, p. 1.

Fig. 1. „Suflet Nou”, seria a II-a, gazetă școlară de perete, dactilografiată (1970 - 1989)

Abb. 1. „Suflet Nou”, zweite Serie, Wandschulblatt, getippt (1970 - 1989)

„Suflet nou” (1980) seria a III-a, caiet literar-artistic, 64 pagini, tipărit la întreprinderea Poligrafică Banatul, Timișoara, tiraj 800 exemplare; coperta Constantin Răducanu (Lugoj); redactor: Traian Galetaru (Comloșu Mare); responsabil volum: Aurel Ardeleanu (Timișoara); coordonator literar: Mircea Șerbănescu (Timișoara).

Fig. 2. „Suflet Nou”, seria a III-a, volum, tipărit la I. P.
Banatul, 1980

Abb. 2. „Suflet Nou”, dritte Serie, Band, Gedruckt bei I. P.
Banatul, 1980

„Suflet Nou” (1993 – prezent) **seria a IV-a**, actuală, revistă lunară. A apărut la 15 ianuarie 1993, cu prilejul aniversării zilei de naștere a lui Mihai Eminescu. Inițial, foaie volantă a Căminului Cultural, șapirografiată și xeroxată; prima redacție: sing. Liviu Pribac (redactor-

șef), prof. Traian Galetaru (secretar de redacție), prof. Iulian Țihoi (prezentarea grafică), Elvira Puținelu (contabil șef primărie). Ulterior, tipărită la editurile: Timpolis, Dragoprint, Marineasa și Eurostampa din Timișoara. Consiliul de redacție actual: ec. Ioan Olărescu (redactor șef), ing. Gavril Balog (redactor-sef adjunct), prof. Traian Galetaru (secretar de redacție); ing. Codruț Balog, preot Dumitru Crișan, prof. dr. Ioan Cumpănaș, înv. Lavenica Peșteșan, prof. Delia Rădulescu, preot Marius-Petru Sfercoci, referent cultural Sergiu Soica, prof. Iulian Țihoi – redactori; prof. Univ. Dr. Otto Aczel (Nürnberg, Germania), prof. Doru-Cătălin Bodea (Jimbolia), înv. Emilia Cismaru (Comloșu Mare), prof. Maria Pink (München, Germania), Viorel Ulieru, fotoreporter (New York, SUA), prof. Dumitru Vișoiu (Comloșu Mare) – colaboratori. Până în martie 2008 au apărut 183 de numere. Toți aceștia sunt *continuatorii*.

Fig. 3. „Suflet Nou”, seria a IV-a, actuala „revistă a satului bănățean” nr. 182, februarie 2008

Abb. 3. „Suflet Nou”, die jetzige „Zeitschrift des Banater Dorfes”, Nr. 182, Februar 2008

La 15 ianuarie 2003, tot cu prilejul aniversării zilei de naștere a lui Eminescu, revista „Suflet Nou”, seria a IV-a, își sărbătorește 10 ani de apariție neîntreruptă, iar în ianuarie curent, împlinea 15 ani de apariție continuă. Cele 4 serii ale publicației totalizează **40 de ani** de apariție, răstimp în care au fost editate 364 de numere (până în martie 2008), la care se adaugă și **3 suplimente**: *Suplimentul istoric Suflet nou*, *Suflet de copil* și *Suflet de dascăl*. S-o numim performanță? Dumneavoastră, cititorii, veți hotărî.

Difuzarea revistei „Suflet nou” în 2007 – 2008

Considerăm că acum, când ecurile aniversării celor 70 de ani de la întâia apariție încă nu s-au stins, este binevenită informarea cititorilor cu privire la difuzarea revistei în cei peste 15 ani de la debutul actualei serii, a IV-a. Astfel, noua revistă „Suflet Nou” este difuzată în numeroase localități din lume, în 21 de țări din 6 continente: Europa, America de Nord, America de Sud, Australia, Asia și Africa. Evident, în România, județul Timiș ocupă primul loc, iar în Europa, pe același loc se situează Germania. Faptul este explicabil prin situarea Comloșului într-un anume județ, cei mai mulți comloșeni plecați în străinătate stabilindu-se în Germania. Alfabetic, pe țări și județe, situația se prezintă astfel: Africa de Sud, Australia, Austria, Belgia, Brazilia, Canada, Elveția, Franța, Germania, Grecia, Iordania, Italia, Japonia, Mexic, Olanda, România (Alba, Arad, Argeș, Bacău, Bihor, Botoșani, Brașov, București, Caraș-Severin, Constanța, Dolj, Hunedoara, Iași, Maramureș, Mureș,

Neamț, Olt, Sălaj, Sibiu, Teleorman, Timiș), Serbia, Spania, Suedia, Ucraina, Ungaria.

După cum vedeți, stimații noștri cititori, colaboratori și donatori, comloșeni și necomloșeni, bănațeni și nebănețeni, >>Imperiul „Suflet nou”<< s-a extins în 21 de județe ale României și în 21 de țări din lume. Și această performanță agreată sau contestată, recunoscută sau nu, demnă de Cartea Recordurilor, ni se datorează nu doar nouă, celor ce alcătuim și trudim la revistă, ci și Dumneavoastră, celor ce ne citiți și ne ajutați. O fierbinte și binemeritată mulțumire! Rugămintea noastră – insistentă – dacă veți fi de acord, este să ne dați încă o mână de ajutor în LĂRGIREA GRANITELEOR IMPERIALE, adică să ne trimiteți și alte adrese ale unor potențiali cititori. Aceștia să fie din ALTE ȚĂRI decât cele de mai sus, despre care credeți că ar putea fi interesați de „Revista satului bănațean”, cea mai longevivă publicație românească din lume, din mediul rural. Încercarea merită a fi făcută. Ca atare, caldul nostru îndemn este:

Aveți revistă, s-o păziți

Ca un lăcaș de muze.

Prin ea sunteți deja vestiți

În țări departe duse.

(Prelucrare după Iancu Văcărescu, 1792 – 1863)

Am pierdut o țărișoară, dar am câștigat trei continente!

Realitatea ne obligă la recunoașterea „înfrângerii”: am pierdut o țărișoară din Europa (Republica Moldova), dar am câștigat altele trei: Brazilia, cât un continent (America de Sud), Japonia, Țara Soarelui – Răsare (Asia)

și Africa de Sud (la un pas de Antarctica). Încât parafrazându-l pe Carol Quintul, putem zice și noi: „Pe întinsul imperiului „Suflet Nou”, soarele nu apune niciodată”. Primii noștri cititori care zăresc ivindu-se razele aurii ale soarelui sunt japonezii și australienii. Când astrul zilei e la *nămiezi* la ei, el răsare în Europa. Apoi apune în Japonia și Australia, europenii și africanii se pregătesc de prânz, iar americanii abia încep să-l zărească ivindu-se. Apune soarele pe bătrânul continent, dar este sus în cele două Americi. După asfințitul american, urmează răsăritul japonezo-australian și totul se reia pentru cititorii noștri peste cele 6 continente și cele 4 oceane ce le despart: Indian, Atlantic, Pacific și cel Înghețat de Nord...

În condițiile vocației „imperiale” a revistei, la care nici nu visau întemeietorii săi, rămâne în actualitate îndemnul redactorului-sef: *„Dacă nu am reușit să ne ridicăm la înălțimea cerințelor tuturor cititorilor, facem un nou apel cu acest nou prilej către toți comloșenii și mulți alții, care ne-au împărtășit în paginile scrise idealurile și sentimentele lor, să participe cu idei noi, cu opinii și experiența proprie la îmbogățirea conținutului ideatic și educațional al revistei”*.⁷

Mulțumim tuturor cititorilor, colaboratorilor, donatorilor și, în primul rând, generosului sponsor pentru umărul pe care îl simțim aproape.

Prof. TRAIAN GALETARU

---

⁷ Ioan Olărescu, *Revista „Suflet Nou”, pentru sufletul cititorilor*, în rev. „Suflet Nou”, seria a IV-a, anul XI, nr. 1 (124), ianuarie 2003, p. 1.

„Suflet Nou“, die langlebigste Dorfzeitschrift der Welt?

Am 15. August, am Feste Mariä Himmelfahrt erschien die erste Ausgabe der Zeitschrift „Suflet Nou“ (Neue Seele), Publikation die am 15. August 2004 ihrem 70-jährigen Jubiläum feierte.

Seit ihrer ersten Ausgabe erschien unsere Grosskomloscher Zeitschrift in vier verschiedene Serien: „**Suflet Nou**“ (1934 – 1935) – **Serie I.**, während der Zwischenkriegszeit, Monatsblatt, gegründet am 15. August 1934; Direktor und Gründer: Anwalt dr. Andrei Bălan; die Serie betrug 45 Ausgaben. **Suflet Nou**“ (1970 – 1989) – **Serie II.**, Literaturschulwandblatt, getippt, betrug 135 Ausgaben. „**Suflet nou**“ (1980), **Serie III.**, Kunst- und Literaturheft, 64 Seiten, gedruckt bei der „Intreprinderea Poligrafică Banatul“ (Poligraphieunternehmen „Banatul“) in Temeswar, mit einer Anzahl von 800 Exemplare pro Ausgabe. „**Suflet Nou**“ (1993 – heute) **Serie IV.**, jetzige Serie, Monatschrift. Erschien zum ersten Mal, als solche, am 15. Januar 1993, zum Anlass der Gedenkfeier an Mihai Eminescu. Ursprünglich loses Blatt des Kulturheimes (Căminul Cultural), vervielfältigt und kopiert.

Die vier Serien der Zeitschrift betragen insgesamt 40 Jahre ununterbrochener Erscheinung, Zeitspanne während der 364 Ausgaben (bis März 2008) und drei Supplemente herausgegeben wurden: *Suplimentul istoric Suflet nou* (*Historisches Supplement Neue Seele*), *Suflet de copil* (*Kinderseele*) und *Suflet de dascăl* (*Leherersseele*).

Parohii romano – catolici ai Comloșului Mare

Puținii credincioși catolici din Comloșul Mare existenți aici înainte de marile colonizări austriece erau arondați din punct de vedere ecleziastic romano-catolic parohiei Cenad. Abia din 1773, o dată cu fondarea parohiei romano-catolice a proaspăt întemeiatei localități Gottlob, credincioșii catolici comloșeni sunt rearondați acestei parohii, mult mai apropiată din punct de vedere geografic lor. În anul 1790, la 24 iulie, ei vor fi rearondați, de această dată însă la parohia romano-catolică din Comloșul Mic. Ultima rearondare va avea loc la 3 septembrie 1793, când cei de acum deja aproximativ 200 de romano-catolici comloșeni devin comunitate-filie a parohiei din Nákofalva (Selesch, azi în Serbia). La data de 4 martie 1849, dorința credincioșilor din Comloșul Mare de a avea propria lor parohie și propriul lor paroh se va împlini, începând cu această dată fiind întemeiată parohia romano-catolică din Comloșul Mare⁸. Existența parohiei romano-catolice din Comloșul Mare a încetat o dată cu 1 ianuarie 1992, când datorită reorganizării diecezei și mai ales a emigrării unei bune părți a credincioșilor catolici în Germania a fost arondată, împreună cu fosta ei filie Lunga, ca filie a parohiei din Sânnicolaul Mare⁹.

---

⁸ Martin Kurzhals / Hans Diplich, *Heimatsbuch der Heidegemeinde Großkomlosch in Banat*, Herausgegeben von der Großkomloscher Heimatortsgemeinschaft im Verlag J.G. Bläschke St. Michael, 1983, p. 106. și în Sergiu Soica *Despre Comloș: Documente. Articole. Traduceri*, ed. Eurobit, Timișoara, 2007, p. 21-22.

⁹ *** *Schematismus Dioeceseos Timisoarensis pro Anno Domini 2005-2006*, Timișoara, Tipis Typographiae „Mirton”, 2005, p. 41.

*Parohii din Gottlob care s-au îngrijit de credincioșii filiei
Comloșul Mare (1773-1790)*

1. Josef Baumgartner

Cercetările efectuate deocamdată nu au dus, din păcate, la identificarea unor date personale privind viața și activitatea preotului Baumgartner, parohul romano-catolic din Gottlob, care în această calitate s-a îngrijit și de romano-catolicii comloșeni începând cu 3 iunie 1773 și până în anul 1776. După acest an este atestat ca paroh în Gottlob preotul Martin Risinger¹⁰. Nu știm dacă anul 1776 este anul morții preotului Baumgartner sau doar al transferului său în altă parohie.

În orice caz, Schematismul diecezan din anul 1793 nu îl mai cuprinde în paginile sale¹¹. În cele de mai jos (fig. 1.) redăm semnătura-autograf a parohului Josef Baumgartner¹² așa cum apare ea pe un inventar al bunurilor bisericii parohiale din Gottlob, din anul 1774. Poartă sigiliul personal al parohului, amprenta sigilară având diametrul de 20 mm. În câmpul sigiliar se poate distinge mielul, simbolul lui “Cristos Răscumpărătorul” purtând stindardul Învierii, iar deasupra mielului, în stânga și în dreapta stindardului se pot vedea monogramele I și B, monogramele titularului. Semnătura este realizată cu caractere gotice, scriere specific germană cunoscută și sub

---

¹⁰ Martin Kurzhals / Hans Diplich *op. cit.*, p. 106-108.

¹¹ *** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis 1793.*, fără editură, broșură legată, fără paginație.

¹² Archivum Dioecesanum Timisoarenis, Fond „Parohia Romano-Catolică Gottlob“, neordonat, de pe un inventar al bunurilor bisericii parohiale din Gottlob, din anul 1774

numele de “Frakturschrift”. Ea cuprinde urmatorul text: “Josephus Baumgartner/ Pfarrer in Gottlob. m[anu]p[ropr]ia” – “Josephus Baumgartner / Paroh în Gottlob. m[anu]p[ropr]ia”.

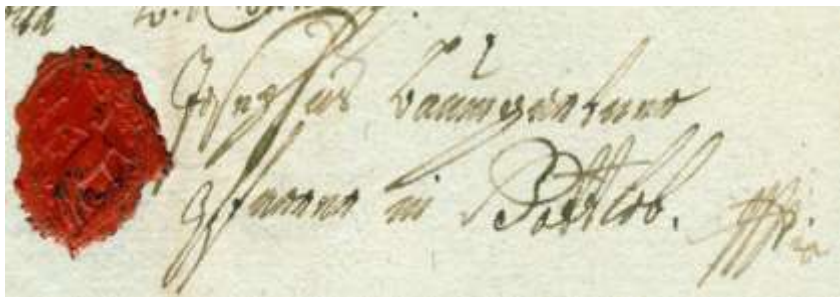

fig. 1. / Abb. 1.

2. **Martin Risinger** (și cu varianta **Rizinger**) (?- 1818)

Activitatea acestui preot la Gottlob știm că s-a desfășurat între anii 1776-1790. În tot acest timp a administrat și filia Comloșul Mare. Despre el schematismul Diecezei de Cenad din anul 1793 ne spune că era în acel an paroh în Timișoara-Fabric¹³. Schematismele ulterioare din anii: 1801¹⁴, 1805, 1807, 1808, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817 și

---

¹³ *** *Catalogus Venerabilis...* 1793, fără editură, broșură legată, fără paginație.

¹⁴ *** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis 1801..*, fără editură, broșură legată, p. 6.

1818¹⁵ îl amintesc mereu ca fiind canonic onorific în Capitlul Catedral al Episcopiei de Cenad. Ocupa totodată până în anul 1809/1810 și demnitatea de decan (protopop) al decanatului de Timiș fiind și paroh la Săcălaz. Moare la Săcălaz la data de 11 martie 1818.

În ilustrația de mai jos (fig. 2.) se poate vedea semnătura și sigiliul personal (amprenta sigilară în ceară de culoare roșie) a parohului, pe numele său complet Martinus Joannes Nepomuk Risinger, așa cum apare ea în *Protocolul vizitatiei canonice* din anul 1790, păstrat în fondul arhivistic parohial „Gottlob” din cadrul Arhivei Diecezane Romano-Catolice de Timișoara, compactat dar încă neordonat. Sigiliul poartă stema personală a preotului, monogramele MI pe de o parte și R pe de alta – pentru Martin Ioannes și pentru numele de familie, iar

---

¹⁵ *** *Catalogus... 1801.*, p. 6, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCV*, Temesvárini, Typis Anna Jonnat, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCVII*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCVIII*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCX*, Temesvárini, Typis Josephi Caroli Klapka, p. 6, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXI*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXII*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXIII*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXIV*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXV*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXVI*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXVII*, Temesvárini, Typis, Josephi Caroli Klapka, priv. Typogr., p. 7, *** *Catalogus Venerabilis... MDCCCXVIII*, Temesvárini, Typis Josephi Caroli Klapka, priv. Typogr., p. 71.

între ele o inimă, simbol al al devoțiunii sale personale pentru cultul “Inimii Preasfinte a lui Isus”. Amprenta sigilară are dimensiunile 22x20 mm.

fig. 2. / Abb. 2.

Parohii din Comloșul Mic care s-au îngrijit de credincioșii filiei Comloșul Mare (1790-1793)

3. Pater Regalatus Petrus Wippl OFM¹⁶

Despre persoana preotului Wippl datele lipsesc din păcate. În anul 1793 este atestat la Comloșul Mic ca preot *Pater Regalatus Vieps*, preot-călugăr franciscan observant aparținător Provinciei Bulgare a acestui ordin¹⁷. Astfel, Schematismul diecezan din 1793 și monografia localității Comloșul Mare, realizată de Martin Kurzhals și Hans Diplich intră în contradicție, ele redând două nume total

---

¹⁶ *Ordo Fratrum Minorum*, în limba română Ordinul Fraților Minori, denumirea oficială cu sigla **OFM** a călugărilor franciscani din ramura Observanței.

¹⁷ *** *Catalogus Venerabilis... 1793*, fără editură, broșură legată, fără paginație.

diferite în ceea ce îl privește pe parohul Comloșului Mic. Dar misterul se clarifică cercetând fondul arhivistic al parohiei Comloșul Mic. Aici, în diferite acte de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, apare în mod clar numele de *Pater* Petrus Regalatus Wippl sau uneori doar cel de Petrus Wippl sau de Regalatus Wippl. Concluzia unică este aceea că nu poate fi vorba decât de una și aceeași persoană, Schematismul diecezan din 1793 redând în mod greșit numele de familie al preotului. Semnăturile diferite în care parohul folosește două prenume diferite se explică prin faptul că „Petrus” este numele său laic, iar „Regalatus” este numele său din cinul monastic. În ceea ce privește timpul în care acest preot a activat la Comloșul Mic, în documentele existente în fondul arhivistic al Parohiei Romano-Catolice Comloșul Mic semnătura sa apare cel mai devreme într-o scrisoare din 17 iulie 1786, având rangul de administrator parohial, iar cel mai târziu în anul 1809. Deja din 1793 semnătura sa este urmată de titulatura „parochus”, adică avea deja rangul administrativ-ecclesiastic de paroh.

În imaginea de mai jos (fig. 3.) se poate vedea semnătura completă a parohului Wippl cu textul „Petrus Regal[atus] Wippl m[anu] p[ropria] P[aroch]us” alături de care este aplicat sigiliul personal al acestuia. În câmpul amprente sigilare se pot distinge elemente precum: deasupra stemei heraldice este așezat un potir, simbol al faptului că titularul sigiliului este preot; în stânga și în dreapta potirului apar monogramele „P” și „R” pentru cele două prenume ale preotului Wippl. În câmpul stemei este reprezentat Mielul Pascal având Stindardul Învierii, stema fiind înconjurată de elemente decorative de factură barocă. Matricea sigilară a fost aplicată în ceară de culoare roșie

direct pe suprafața documentului. Amprenta sigilară are dimensiunile de 19x16 milimetri¹⁸.

fig. 3. / Abb. 3.

*Parohii din Nákófalva care s-au îngrijit de credincioșii
filiei Comloșul Mare (1793-1849)*

4. Pater Emmerich Hagymási OSchP¹⁹ (1746-1804)

Preot-călugăr al Ordinului Piarist, pe numele său laic Andreas Hagymási (apare sub varianta *Czibula* până în anul 1769 când își schimbă numele în Hagymási), s-a născut la Arad la data de 29 noiembrie 1746. S-a alăturat Ordinului Piarist la 3 octombrie 1764 la Prividgye (lat. Prividia, azi în Slovacia *Prievidza*) în comitatul Nytra. După doar doi ani a depus profesiunea solemnă (voturile/jurămintele călugărești pe viață) la Nytra, la data

---

¹⁸ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Parohia Romano-Catolică Comloșul Mic“, neordonat.

¹⁹ *Ordo Scholarum Piarum* denumirea latină cu sigla **OSchP** a Ordinului Călugărilor Piarști, ordin călugăresc care se evidențiază cu precădere în educație.

de 3 octombrie 1764 primind numele călugăresc, după tradiția piaristă, de „Emericus a S. Maria Magdalena”. A fost sfințit preot la 18 aprilie 1773 la Kalocsa. Ordinul Piarist fiind un ordin a cărui carismă este educația, preoții-călugări activează foarte mult, dacă nu chiar întraga viață în școli și licee. Astfel se face că și *Pater* Hagymási a activat în mai multe centre, predând materiile pentru care avea abilități. În anul 1767 predă ca magistru în „S. Giorgio” sintaxa și gramatica, între 1768-1770 îl regăsim la Nyitra predând gramatica, dar studiind la rândul său filozofia, fizica, matematica și etica. La Kalocsa, între 1771-1774 a predat ca magistru gramatica și a studiat în continuare teologia. În anul 1775 îl regăsim la Vác (azi în Ungaria) cu cele mai multe atribuții avute ca profesor până atunci: sintaxa, gramatica, aritmetica, scrierea, istoria și geografia, sunt materiile pe care le predă. Între 1776 și 1778 activează ca profesor de retorică, poezie, aritmetică, istorie, scriere, limba franceză, ca prefect al convictului și ca prodirector al școlii piariste din Mediaș. Între 1779 și 1784 îl regăsim la Sântana (județul Arad) în școala și pastorația realizată acolo de călugări. Este și catehet și prefect al convictului dn Sântana. Între 1785-1789 apare ca și „concinator” la Szeged. Servește în 1790 ca și capelan la Arad, iar în 1791 servește în același post, însă la Vârșeț. În 1792 și 1793 este capelan la Recaș. Tot în 1793 pleacă la Lovrin unde este numit administrator parohial, efectuând acest serviciu până în 1798. Între 1799-1800 îl regăsim tot ca administrator parohial la Nákofalva (Selesch), în această calitate deservind și pe credincioșii filiei Comloșul Mare. În acest punct observăm cum sursele bibliografice se contrazic. Unele spun că Hagymási este administrator parohial la Nakofalva

între 1793 și 1803²⁰, iar altele îl plasează în serviciul de capelan de Recaș²¹. Parcă pentru a se complica totul și mai mult, la Nákofalva este menționat deja în 1801 ca administrator parohial Georgius Farkas²². Schematismul istoric al Ordinului Piarist pentru anii 1666-1997 aprofundează contradicția menționându-l pe Hagymási în continuarea serviciului din Nákofalva, între 1801-1803 ca administrator parohial la Dudeștii Vechi și în final ca și capelan al cetății din Székesfehérvár (Alba Carolina) unde a și încetat din viață la 5 martie 1804²³.

Semnătura și sigiliul personal al administratorului parohial Hagymási așa cum se poate vedea ea pe un inventar al bunurilor bisericii filiale din Comlosul Mare, filia a parohiei Nákófalva din anul 1795 este redată în cele ce urmează (fig. 4.), în fotografie și descriere. Documentul este păstrat în Fondul *Serbica-Hungarica Pars Dioecesis*, fond arhivistic parohial Nákofalva. Amprenta sigilară are diametrul de 18x16 mm. Sigiliul prezintă stema Ordinului Piarist, al cărui membru Hagymási era. Stema conține monogramele Sfintei Fecioare Maria - MA, încadrate de bogate raze de soare, cu o coroana deasupra, iar dedesubt literele alfabetului grec ΜΗΡ ΘΞ ce reprezintă prescurtarea textului „Născătoarea de Dumnezeu”, Sfânta

---

²⁰ Martin Kurzhals / Hans Diplich, *op.cit.*, p. 108.

²¹ *** *Catalogus Venerabilis... 1793*, fără editură, broșură legată, fără paginație.

²² *** *Catalogus Venerabilis... 1801*, fără editură, broșură legată, p. 24.

²³ Stephanus Léh OSchP, Andreas Koltai, Georgius Balanyi OSchP, *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666-1997*, Curia Provincialis Hungariae Scholarum Piarum, Societas Pro Encyclopaedia Historiae Ecclesiasticae in Hungaria, Budapestini, Anno 1998, p. 137.

Fecioară Maria fiind patroana spirituala a piaristilor. Textul semnăturii, redată în imagine este: „Emericus Hagymasi m[anu] p[rop]ria / L[oci]. Parochus”, în traducere liberă „Emericus Hagymasi m[anu]p[rop]ria / Parohul locului”.

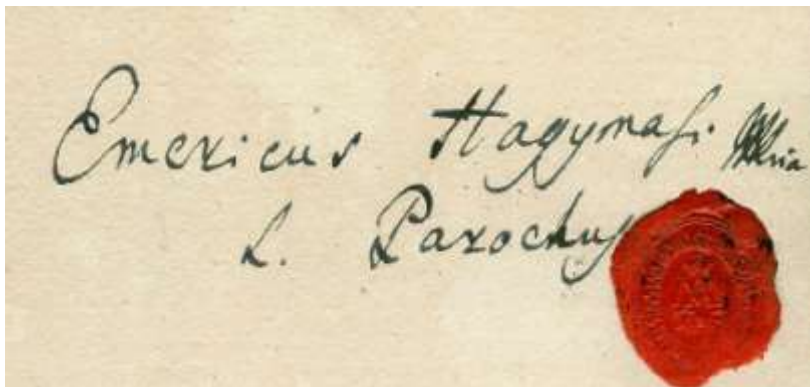

fig. 4. / Abb. 4.

5. Stephanus Kolosváry (?-1824)

Schematismul din 1805 îl amintește ca preot la Nákofalva, confirmând sursele bibliografice de factură istorică pe care le cunoaștem deja. Interesant este faptul că în schematismul din 1807, pe lângă regăsirea numelui preotului Kolosváry la Nákofalva, acum aflăm faptul că el purta aici titlul de paroh. Tot în acest schematism apare pentru prima dată menționată scriptic și denumirea de Szölös, pentru Nákofalva: „Szölösiensis alias Nákofalvaensis”, element continuat și în schematismele din 1808, 1809 și cele succesive. În 1810 apare pentru prima dată într-un schematism redată situația credincioșilor fiecărei parohii cu filialele, astfel că acum

regăsim Comloșul Mare ca filie a *matre-i* Nákofalva având un număr de 682 de credincioși romano-catolici, parohul fiind tot Kolosváry Stephanus. În anul 1814 parohia Nákofalva primește și un capelan în persoana lui **Joannes Zsutty**, care va servi în această comunitate și în 1815 și 1816. Din 1818 preotul Zsutty va servi tot în calitate de capelan la Párdány (azi în Banatul Sârbesc) În schematismul din 1815 îl regăsim pe Kolosváry Stephanus tot ca paroh la Nákofalva, fapt ce contrazice lista parohilor din monografia comloșeană a autorilor Martin Kurzhals și Hans Diplich în care se fixează perioada de activitate a parohului doar între 1803-1814. Kolosváry Stephanus apare însă în anii 1816, 1817 și 1818 ca paroh la Cărpiniș²⁴. A încetat din viață la data de 25 ianuarie 1824 la Cărpiniș²⁵.

Amintim aici numele capelanului Joannes Zsutty, deoarece în practica pastorală capelanul este acela care și el vizitează filialele cel puțin la fel de mult ca și parohul, iar uneori chiar mai mult decât acesta. Situațiile cele mai des întâlnite sunt cele în care parohul, un preot cu o mai lungă experiență, dar mai în vârstă, are pe lângă sine un capelan, de obicei mai tânăr. Astfel, tânărul capelan este

---

²⁴ *** *Catalogus...* MDCCCIV, p. 19, *** *Catalogus...* MDCCCVII, p. 23, *** *Catalogus...* MDCCCVIII, p. 25, *** *Catalogus...* MDCCCIX, p. 26, *** *Catalogus...* MDCCCX, p. 40, *** *Catalogus...* MDCCCXIV, pp. 34-36, *** *Catalogus Venerabilis...* MDCCCXV, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi, p. 34-35, *** *Catalogus...* MDCCCXVI, pp. 26, 33, *** *Catalogus...* MDCCCXVII, p. 33, *** *Catalogus...* MDCCCXVIII, pp. 20, 40.

²⁵ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „K”, Dosar „Personalalia Kolosváry Stephanus”, nenumerotat.

cel care se deplasează mai ușor, și din acest motiv și mai des, în filiale. Din aceste motive, mai sus enumerate putem presupune că și preotul Joannes Zsutty i-a deservit pe credincioșii din Comloșul Mare, cel puțin la fel de mult ca și parohul Kolosváry.

Un fapt care pune și el sub semnul întrebării exactitatea listei parohilor ce au deservit filia, respectiv ulterior parohia Comloșul Mare, listă preluată din opera autorilor Martin Kurzhals și Hans Diplich (p. 106). este acela că nu conține numele preotului **Aloysius Fischer**. Acesta apare însă în schematismele din 1816, 1817 și 1818 ca paroh la Nákofalva. Ne-am oprit însă deocamdată aici cu cercetarea temei, urmând a se face ulterior lumină în această problemă, în cadrul unor studii mai detaliate²⁶. Vom putea însă observa faptul că aceste deja evidențiate neclarități privind lista preoților nu vor rămâne singurele.

Ilustrația de mai jos (fig. 5.) prezintă semnătura și sigiliul preotului pe însăși testamentul său, scris la 7 ianuarie 1824, cu puțin timp înaintea morții sale. Amprenta sigilară, imprimată în ceară roșie are dimensiunile de 23x20 mm.

fig. 5. / Abb. 5.

---

²⁶ *** *Catalogus...* MDCCCXVI, p. 31, *** *Catalogus...* MDCCCXVII, p. 33, *** *Catalogus...* MDCCCXVIII, p. 24.

6. Emmericus Wukovits (?)

Lista parohilor din deja amintita lucrare a autorilor Martin Kurzhals și Hans Diplich, ne indică un cleric activ la Nákofalva, între anii 1814-1833, având numele Wukovits Emmericus. Schematismele diecezane din epoca respectivă nu cunosc nici un cleric cu un astfel de nume, însă apare un altul cu numele de **Joannes Vukovits**. Presupunând faptul că este vorba de aceeași persoană, însă cu un alt nume de botez și o altă ortografie a numelui de familie și cu o pronunție identică, vom vedea că lista se contrazice din nou cu schematismele diecezane. În anul 1816 **Joannes Vukovits** apare ca student în anul IV, în Seminarul Teologic Romano-Catolic „Ridicarea cu Trupul și Sufletul la Cer a Preasfintei Fecioare Maria” din Timișoara. Abia în 1817 îl regăsim într-adevăr în funcțiunea de capelan la Nákofalva, iar în 1818 este prezent tot ca și capelan, de această dată însă la Becicherecul Mare²⁷.

7. Stephanus Burghardt (1794-1880)

S-a născut la data de 7 iulie 1794 la Szeged. A urmat studiul filozofiei în orașul natal între anii 1807-1811. Studiile teologice și le-a desăvârșit în Seminarul Teologic Romano-Catolic de la Timișoara între 1811-1815. A fost sfințit preot la 24 august 1815 de către episcopul Ladislaus Köszegy. În anii ce au urmat, între 1815-1823 și-a împlinit serviciul sacerdotal ca orice tânăr

---

²⁷ *** *Catalogus... MDCCCXVI*, p. 91, *** *Catalogus... MDCCCXVII*, p. 36, *** *Catalogus... MDCCCXVIII*, p. 40.

preot împlinind serviciile de capelan și preot-catehet la Lenauheim, Biled și Szeged - Sf. Demetrius. Începând cu anul 1823 și până în 1825 îndeplinește înalta și plina de responsabilitate însărcinare de vice-rector al Seminarului Teologic diecezan. Din anul 1825 este numit administrator parohial²⁸ la Nákofalva, în această funcțiune având în grija sa spirituală și comunitatea romano-catolică din Comloșul Mare. În paralel cu administrarea parohiei Nákofalva, începând cu anul 1836 și până în 1864 este numit decan (protopop) pentru decanatul Kikinda Mare. Din anul 1830 este atestat ca asesor al comitatelor Torontal și Cenad. În anul 1842 este numit asesor consistorial al Consistoriului Diecezan al Episcopiei Romano-Catolice de Cenad. Din 1845 primește demnitatea de abate titular al abatiei „*Beatae Mariae Virginis de Abram seu Abraham*”. Între 1859 și 1864 Arhidecanatul de Torontal îl are în fruntea sa în demnitatea de arhidecan. Anul 1864 îi aduce clericului Burghardt o mare demnitate: este decorat cu Ordinul Cavaleresc „Franz-Joseph”, clasa I-a. Tot din 1864 și până la moartea sa este numit canonic al Capitlului Catedral al Diecezei de Cenad. Mai întâi ocupă scanul canonical de „*Canonicus Junior*”, ulterior devenind „*Canonicus Lector*”. Pentru șase ani, între 1864 și 1870 conduce Seminarul Teologic Romano-Catolic din Timișoara în calitate de rector. În tot acest timp este și examinator prosinodal. Scurt timp înainte de moartea sa întâmplată în 1880 este numit provicar episcopal. A încetat din viață la Timișoara la data de 24 septembrie 1880, fiind înmormântat la data de 26 septembrie a aceluiaș an în

---

²⁸ În Biserica Romano-Catolică funcția de administrator parohial este foarte similară celei de paroh, dar totuși inferioară.

cripta Domului alături de episcopii și canonicii episcopiei²⁹. Schematismul diecezan din anul 1866 îl amintește și ca prefect al Institutului pentru Preoții Emeriți și Deficienți³⁰ (n.n. bolnavi).

Prezentăm în ilustrația următoare (fig. 6.) semnătura preotului Stephanus Burghardt pe o scrisoare din anul 1838 așa cum reiese ea din documentele păstrate în Fondul *Serbica-Hungarica Pars Dioecesis*, fondul parohial *Nákofalva*.

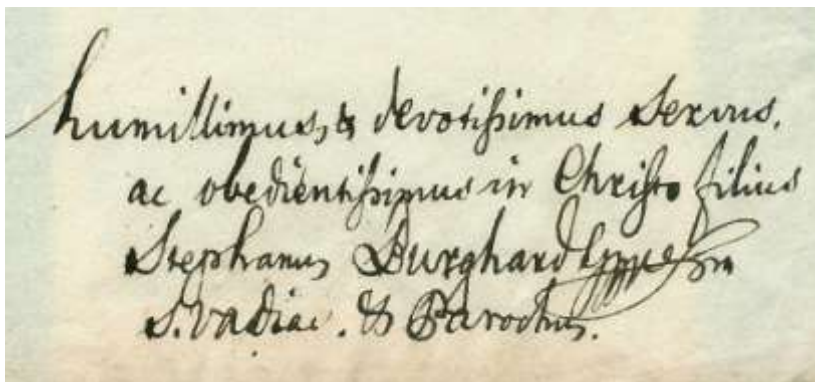
A photograph of a handwritten signature in cursive script. The text reads: "Humillimus, & devotissimus servus, ac obedientissimus in Christo filius Stephanus Burghardt presb. S. Radia. & Parochus." The signature is written in dark ink on a light-colored, slightly aged paper.

fig. 6. / Abb. 6.

Figura 7 prezintă amprenta sigilară a parohului Burghardt așa cum arăta ea în anul 1843. Matricea sigilară a fost imprimată în ceară de culoare roșie, amprenta fiind de formă ovală și având măsurile de 24x21mm. Prezintă stema preotului, însă fără însemne sacerdotale.

---

²⁹ Dr. Anton Peter Petri, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck-Verlag GmbH, Marquartstein, 1992, p. 250.

³⁰ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1866*, Temesvárini, Typis Rosae Hazay, p. 21.

În figura 8 se poate vedea evoluția sigiliului preotului Stephanus Burghard în decurs de un deceniu. O dată cu conferirea titlului de „abate titular”, matricea sigilară este modificată conform noului statut al titularului ei. Stema rămâne cea inițială, însă întregului complex heraldic din câmpul matricei i se adaugă pălăria clericală de care atârnă de o parte și de alta a scutului câte șase ciucuri. Se adaugă deasupra scutului, sub pălărie, pe o parte mitra, iar pe cealaltă cârja abațială.

fig. 7. / Abb. 7.

fig. 8. / Abb. 8.

Parohii Parohiei Romano-Catolice din Comloșul Mare

1. Johannes Krisch (1813-1878)

Rar întâlnit este în istoria uni parohii faptul ca primul paroh să fie... tocmai un fiu al satului! Comloșul Mare însă, se bucură de acest privilegiu al Providenței. Primul părinte spiritual al nou-înființatei parohii catolice latine din Comloșul Mare s-a născut în localitatea în care va fi și paroh, la data de 18 aprilie 1813 fiind botezat de

către parohul de atunci din Nákofalva, Stephanus Kolosváry și înmatriculat la pagina 49 în deja existentă matricolă de botez, a pe atunci încă „Bisericii filiale din Banat-Komlos a parohiei Nákofalva”. Părinții săi au fost Johann și Margaretha Krisch, ambii de confesiune romano-catolică, din Comloșul Mare, părinți a nu mai puțin de opt copii. Nașii de botez au fost Francisc Bekovits și soția sa Anna. Studiile liceale le-a absolvit la vârsta de 19 ani în liceul episcopal din Pécs (Fünfkirchen) în anul școlar 1831/1832. Din atestatul său de absolvire aflăm că tutorele său era Franciscus Bekovits - nașul său de botez - fapt care ne indică moartea prematură a tatălui tânărului absolvent. Calificativele la absolvire sunt doar de „foarte bine” și „eminent”.

Este sfințit preot în anul 1836, primul său serviciu de capelan primind-ul la Caransebes. Datorită unei suferințe fizice (probleme la un picior) este nevoit să își întrerupă activitatea pentru o scurtă perioadă de timp, retrăgându-se la mama sa. În anul 1840 îl regăsim, conform documentelor, ca administrator parohial la Lenauheim, iar din 1841 la Grănicerii. În anul 1842 servește din nou ca și capelan la Dudeștii Vechi. Până în anul 1849, conform schematismelor diecezane a rămas capelan. Din acest an, o dată cu întemeierea parohiei devine primul administrator parohial al Comloșului Mare. În 1852 devine primul paroh al aceleiași localități. În anul 1858 se transferă și devine administrator parohial la Teremia Mare, fiind atestat în 1866 ca paroh al aceleiași parohii. În 1862 devine administrator parohial, pentru o bună perioadă de timp, și a parohiei Teremia Mică, parohul de aici, Joannes Karbonics fiind chemat ca profesor la gimnaziul piarist din Timișoara. un La fel îl

regăsim și 1877³¹. A încetat din viață la data de 7 februarie 1878 la Teremia Mare³².

În figura de mai jos (fig. 9). se poate vedea extrasul din matricola de Botez din Comloșul Mare, pe numele lui Johann Krisch, extras realizat în anul 1836, în preajma sfintirii sale întru preoție.

fig. 9. / Abb. 9.

³¹ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1858*, Temesvárini, Typis M. Hazay et filii Vilhelmi, p. 174, *** *Schematismus... 1866*, p. 108, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1877*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád, pp. 123, 220.

³² Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalia Priester”, Cutia „K”, Dosar „Personalia Krisch Joannes”, nenumerotat.

În cele de mai jos se poate vedea amprenta sigilară și semnătura preotului Joannes Krisch (fig. 10.), din anul 1858, la data predării administrației parohiei Comloșul Mare și preluării parohiei Teremia Mare. Amprenta sigilară are dimensiunile de 18x16mm.

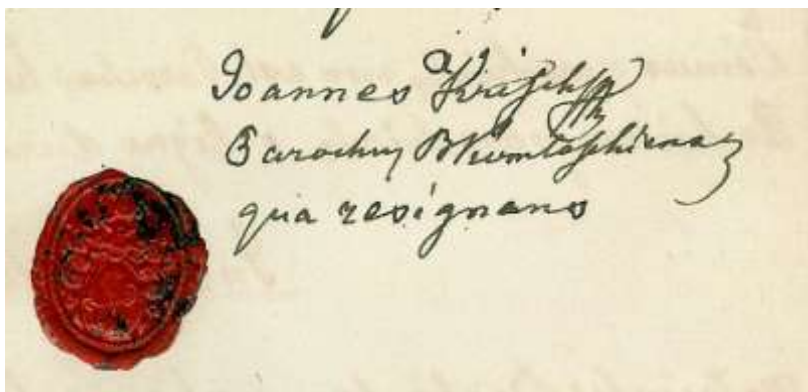

fig. 10. / Abb. 10.

2. Georg Körmöczy (1826-1878)

S-a născut în anul 1826 și a fost sfințit preot în 1849. A activat ca și capelan până în anul 1853. Din acel an și până la finele lui 1856 îl regăsim ca și capelan militar (*capellanus castrensis*), ulterior preot-curator la Percosova. În 1855 se regăsește între preoții care sunt activi în serviciul public, pe sau în afara teritoriului diecezan. Astfel, se menționează faptul că este activ ca preot-capelan militar în Galiția, la Przemisl (lat. *Premisli*) în Legiunea I. Pedestră Nr. 29 „Karl Ritter von Schönhals”. În anul 1858 prelua, la data de 24 martie parohia Comloșul Mare în calitate de administrator parohial, unde rămâne până la data de 2 mai 1865. Între

1865 și 1878 activează ca paroh de Nákofalva³³. A decedat la 5 septembrie 1878 la Nákofalva.

În figura 11. se poate vedea semnătura și amprenta sigilară a preotului Körmöczy Georg (amprentă cu dimensiunile de 12x10 mm), în anul 1858, la data preluării parohiei Comloșul Mare.

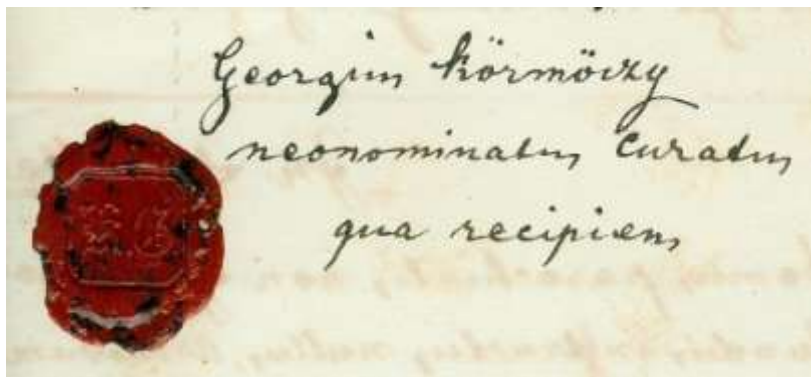

fig. 11. / Abb. 11.

3. Joannes Farago (1828-1890)

S-a născut la 15 mai 1828 la Dorobanți (jud. Arad) numele tatălui său fiind Josif. A urmat studiile liceale la Arad, studii pe care le absolvă la 29 iulie 1845 la vârsta de 17 ani. Studiile teologice le desăvârșește la Timișoara unde a fost sfințit preot la 16 iulie 1852. Până în anul 1863 a servit ca și capelan în diverse parohii. Spre exemplu, în 1855 îl regăsim, conform corespondenței păstrate în

---

³³ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1855*, Temesvárini, Typis M. Hazay et filii Vilhelmi, p. 124, *** *Schematismus... 1858*, p. 173, *** *Schematismus... 1866*, p. 110, *** *Schematismus... 1877*, pp. 123, 220.

dosarul său personal la Săcălaz, localitate de unde este transferat la Bulgăruș. Tot în această funcțiune și tot în același an îl regăsim la Macău (Makó), iar din 1858 activează ca și capelan la Oravița. În 1863 este numit administrator parohial la Știuca, iar din 1865 (octombrie) îl regăsim ca administrator parohial la Comloșul Mare. În februarie 1879 este numit paroh la Battonya (Bătania) unde conform schematismelor rămâne până la moartea sa survenită în luna august a anului 1890³⁴.

În figura de mai jos (fig. 12.), se poate vedea amprenta sigilară a preotului Joannes Farago, realizată în ceară de culoare roșie cu o matrice de formă rectangulară având dimensiunile de 15x3mm precum și semnătura sa.

fig. 12. / Abb. 12.

---

³⁴ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „F”, Dosar „Personalalia Farago Joannes”, nenumerotat, *** *Schematismus... 1855*, p. 107, *** *Schematismus... 1858*, p. 93, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1889*, Temesváriini, Typographiae Dioecesis Csanád, 235.

Carol Farago (1845-1918)

S-a născut la 1 noiembrie 1845 la Ó-Szivacz în comitatul Bács. A fost sfințit preot la data de 27 iulie 1870. Până în anul 1878 a activat în diverse locuri ca și capelan, printre care Carașova, în anul 1875 la Dudeștii Vechi, Sânmartin (Arad), Csanád-Palota, Makó, iar în 1877 regăsim la Turnu. În anul 1878 este numit administrator parohial la Battonya (Bătania), iar din octombrie 1879 la Comloșul Mare. În 1880 este numit capelan la Szeged-Centru și tot din același an revine ca administrator parohial, însă de acum în parohia Zăbrani. La Zăbrani el administrează parohia deoarece fostul paroh, Dr. Karl Speth a fost numit canonic în Capitulul Catedral de Cenad. Fiind însă încă prea tânăr, nu a putut rămâne în parohie, mai departe ca și paroh. Parohia era una destul de mare, iar în epocă posturile de paroh erau scoase la concurs, adesea parohi mai în vârstă și mai experimentați având câștig de cauză. În aceste condiții credincioșii din Zăbrani s-au adresat episcopului și însăși împăratului pentru a-l putea păstra pe tânărul preot, de 36 de ani, Carol Farago, în mijlocul lor. Totuși, nici împăratul și nici episcopul nu au trecut peste reglementările epocii, astfel că în 1881 preotul Carol Farago este numit ca paroh de Iersig, funcțiune în care poate fi întâlnit până la decesul său survenit în anul 1918³⁵.

---

³⁵ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1916*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád, pp. 157-158, Archivum Dioecesanum Timisoarenis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „F”, Dosar „Personalalia Farago Carolus”, nenumerotat.

4. Kaspar Rieß (1845-1899)

Preotul Rieß Kaspar s-a născut în anul 1845. A urmat studiile teologice la Timișoara unde îl întâlnim în 1866 ca seminarist în Seminarul Diecezan, în anul doi de studiu. A fost sfințit întru preot în anul 1868. Până în anul 1874 a activat în diverse locuri ca și capelan, printre care și Jimbolia. Din 15 octombrie 1875 este numit capelan la Oravița, unde predă și religia în școala publică din localitate. În 1877 îl întâlnim tot ca și capelan la Oravița, pentru ca începând cu anul 1879 să fie numit paroh la Comloșul Mare. Din anul 1882 devine paroh de Livada (jud. Arad), pentru ca din 1889 pe lângă funcția de paroh, să fie numit și decan interimar de Arad-Inferior și ulterior decan plin și inspector al școlilor catolice din deja amintitul decanat. În anul 1898 îl regăsim ca și decan de Arad Inferior și paroh la Livada. A încetat din viață în anul 1899³⁶.

5. Michael Lang (1848-1906)

S-a născut la data de 18 septembrie 1848 la Moson

---

³⁶ *** *Schematismus... 1866*, p. 162, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1875*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád, p. 149, *** *Schematismus... 1877*, p. 151, 223, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1880*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád, p. 163. *** *Schematismus... 1889*, pp. 73-74, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1898*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád, p. 24, Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „R”, Dosar „Personalalia Rieß Casparus”, nenumerotat.

(azi Ungaria). Sfințirea sa întru preot a avut loc la 30 ianuarie 1876 (așa după cum se va putea vedea din înscrisul sub fotografia de mai jos), Michael Lang fiind unul dintre mulții preoți sfințiți de către episcopul auxiliar de Cenad Jozsef Németh, episcop ce activa în dieceză pe lângă episcopul Alexander Bonnaz și ulterior și sub episcopul Alexander Dessewffy. Încă înainte de sfințirea sa întru preot, dar și după aceasta, preotul Lang a activat ca actuar al Curiei Diecezane. După acest serviciu a activat în parohiile Timișoara-Iosefin și ulterior la Kikinda Mare ca și capelan. Între 1877-1878 a servit ca profesor în gimnaziul major din Timișoara și ca prefect II în convictul diecezan „Sfântul Emeric”. Între 1878 și 1879 a fost valetudiniar, urmând din nou servicii de capelan la Csóka (azi în Banatul Sârbesc) și Sântana. Funcțiunea de administrator parohial a îndeplinito succesiv la Șiria și Ghioroc, iar între noiembrie 1882 și mai 1892 a servit tot ca administrator parohial și la Comloșul Mare. Între 1892 și 1894 a servit ca paroh la Karlsdorf (azi în Banatul Sârbesc), iar de la 1 octombrie 1894 a preluat, în calitate de paroh, parohia Sânpetrul German³⁷. A decedat în anul 1906, la data de 1 aprilie, la vârsta de 58 de ani și în al 30-lea an de preoție, fiind înmormântat la 3 aprilie 1906 în cimitirul din Sânpetrul German.³⁸

---

³⁷ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMV*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1904, p. 236.

³⁸ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „L”, Dosar „Personalalia Lang Michael”, nenumerotat.

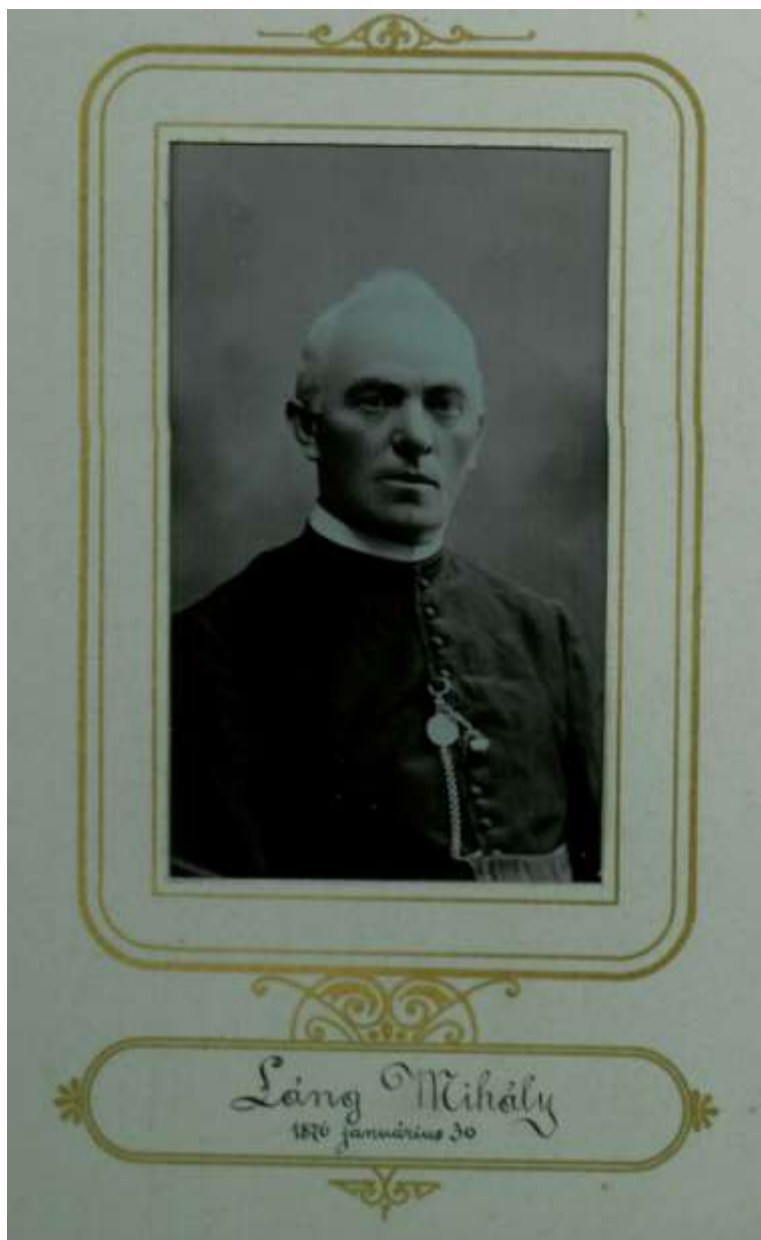

fig. 13. Preotul Michael Lang / Abb. 13. Pfarrer Michael Lang.

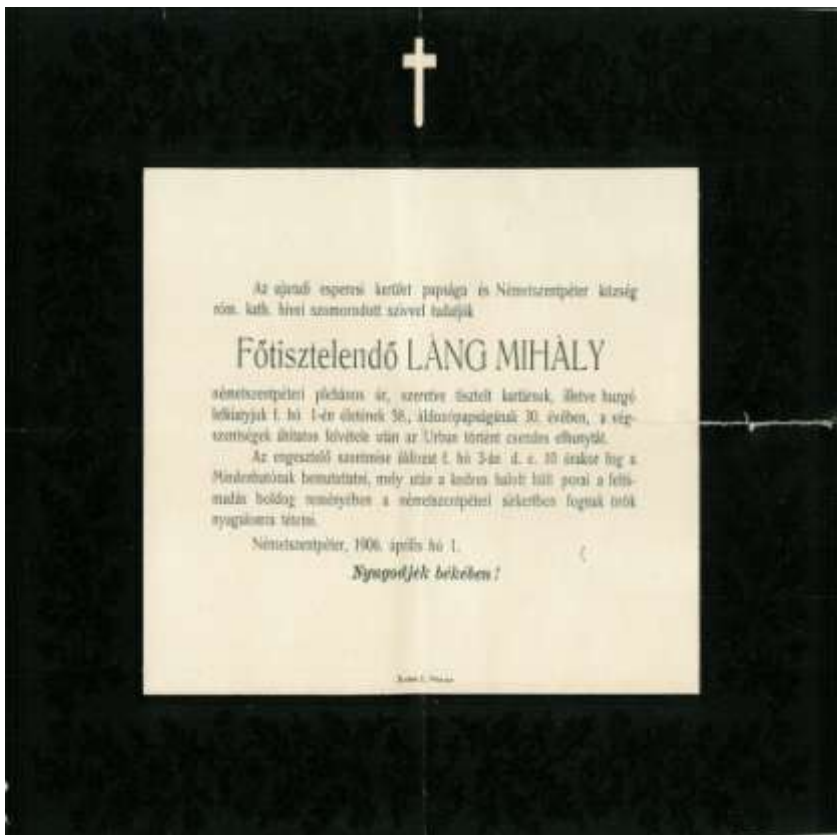

fig. 14. Anunțul de deces al preotului Michael Lang din anul 1906.

Abb. 14. Sterbeanzeige des Pfarrers Michael Lang, aus dem Jahre 1906.

6. Schilling Gebhard (1851-1916)

S-a născut la 14 august 1851 în localitatea Oberstadium din Principatul Württemberg. A urmat studiile teologice în patrie, fiind primit în clerul Diecezei de Cenad și sfințit preot în anul 1874, la data de 4

decembrie. A activat ca și capelan la Sânpetrul German, Lenauheim, Biled, Nákofalva. Din anul 1892 este numit administrator parohial la Comloșul Mare, iar de la 1 noiembrie 1907 administrator parohial la Teremia Mică³⁹. A decedat la data de 6 martie 1916 la Teremia Mică.

7. Steigerwald Adam (1876-?)

Nascut la 18 decembrie 1876, la Nagytószég (Novi Kozarci, germană Heufeld; localitate aflată azi în Serbia), a fost sfințit ca preot la 27 iunie 1900 (fig. 15 și 16. prezintă portretul și verso-ul iconiței de la sfințirea întru preot a preotului Steigerwald). A activat în serviciul de capelan la Bulgăruș și Kikinda Mare. Din 1 martie 1907 a fost numit catehet la Comloșul Mare și director spiritual (confesor) al Surorilor de Caritate ale Sfântului Vincențiu de Paul, prezente în localitate. Între octombrie 1907-1909 îl regăsim ca administrator parohial la Comloșul Mare, iar din 1909 paroh al aceleiași localități. La 27 februarie 1913 a semnat actele de predare a parohiei Comloșul Mare, astfel că în 1 martie 1913 este numit administrator parohial la Karlsdorf⁴⁰ (azi în Banatul Sârbesc). În Schematismele diecezane din 1916 și 1919 îl regăsim ca

---

³⁹ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMXIII*, Temesvári, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1913, p. 341, Archivum Dioecesanum Timisoarenis, Fond „Personalía Priester”, Cutia „Sch”, Dosar „Personalía Schilling Gebhardus”, nenumerotat.

⁴⁰ *** *Schematismus... MCMXIII*, p. 344.

paroh, tot la Karlsdorf⁴¹. Schimbările de frontieră vor face ca mai sus amintita localitate să devină parte a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, astfel că în *Schematismul Clerului Administraturii Apostolice existente în părțile Diecezei de Cenad din Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor*, pe anul 1927 îl regăsim tot ca paroh la Karlsdorf⁴². Este de altfel ultima informație pe care am găsit-o cu privire la persoana acestui preot, date fiind schimbările de graniță survenite în anii următori Primului Război Mondial.

---

⁴¹ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMXVI*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis, p. 189, *** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1919*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1919, p. 56.

⁴² *** *Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae super partem Dioecesis Csanádiensis in S. H. S. existentis. Pro Anno Domini 1927*, Veliki Bečkerek, Typis Typographiae Schneller et Fratrum Goschi 1927, p. 20.

fig. 15. Preotul Adam Steigerwald.
Abb. 15. Pfarrer Adam Steigerwald.

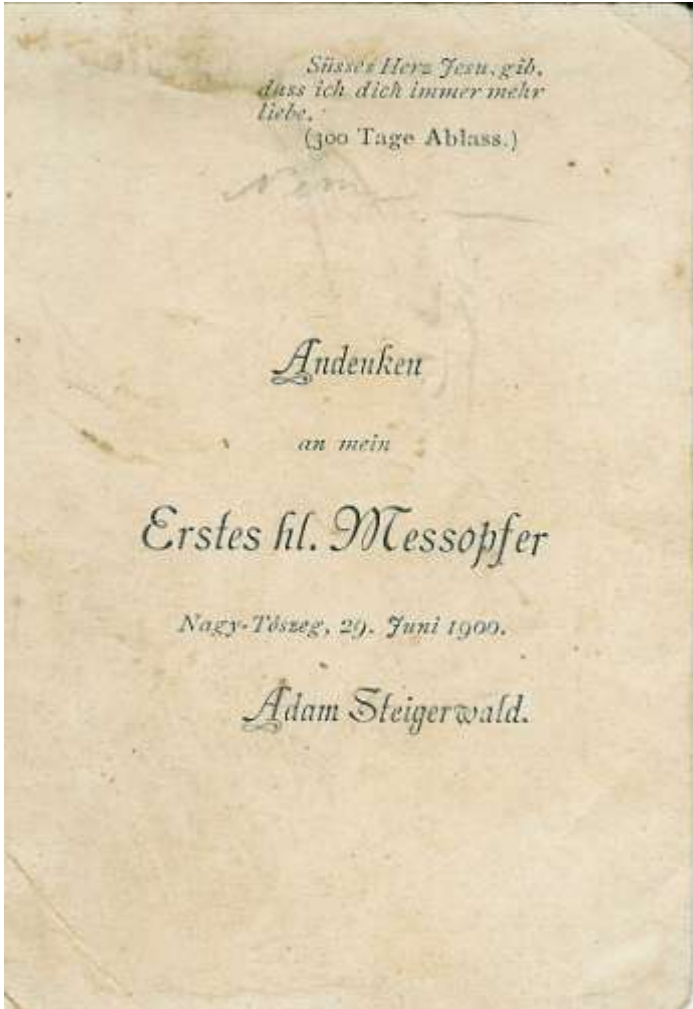

fig. 16. / Abb. 16.

8. Junger Julius (1884- ?)

S-a născut la data de 28 martie 1884 la Zombor. A fost sfințit preot la data de 23 februarie 1907. A servit ca

și capelan la Párdány și Écska (azi localități din Banatul Sârbesc). Pentru scurt timp „valetudiniar”, revine la postul de capelan la Párdány. Din 1911 este numit preot-curator la Cenei, iar de la 1 martie 1913 devine administrator parohial la Comloșul Mare⁴³. Trece în serviciu ca preot militar începând cu 1 septembrie 1914, astfel că în anul 1916 preotul Junger apare ca *ultimo capellanus expos* în Makóújváros⁴⁴. Activează în acest serviciu sacerdotal pe toată durata Primului Război Mondial. La sfârșitul anului 1918 cere episcopului Dr. Julius Glattfelder de Mor permisiunea să se stabilească la Budapesta, deși episcopul avusese intenția de a-l numi paroh la Teremia Mare. Din acest moment nu se mai cunosc date privind persoana sa, el stabilindu-se în capitala Ungariei⁴⁵.

9. Buchecker Michael (1875-1935)

S-a născut la data de 28 septembrie 1875 în localitatea Aradul Nou într-o familie germană din Banatul de câmpie. A urmat cursurile Seminarului Teologic din Timișoara, activând deja înaintea sfințirii sale ca preot în Curia Episcopala în calitate de actuar. A fost sfințit ca preot în anul 1899 de către episcopul diecezan Alexander Dessewffy de Cernek et Tarkeő. În anii de început ai serviciului său a activat ca și capelan la Biled, Karlsdorf (azi în Banatul Sârbesc). În anul 1903 a fost numit în calitate de preot-coadjutor la Darova, ulterior fiind

---

⁴³ *** *Schematismus... MCMXIII*, p. 315.

⁴⁴ *** *Schematismus... MCMXVI*, pp. 120, 167.

⁴⁵ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, Cutia „J”, Dosar „Personalalia Junger Julius”, nenumerotat.

transferat în postul de capelan la Jimbolia. Începând cu 1 septembrie 1906 a fost numit director spiritual (confesor) al surorilor de Notre Dame din Lipova și catehet în școala acestui ordin din localitatea de pe Mureș⁴⁶. Din iulie 1913 i-a fost încredințată parohia Comloșul Mare, parohie pe care a condus-o cu multă conștiinciozitate până la moarte. Activând ca paroh în Comloșul Mare a devenit totodată și confesor al Surorilor de Caritate ale Sfântului Vincențiu de Paul, prezente acolo. Lor li se adresa, la data de 4 iunie 1935, episcopul Dr. h.c. Augustin Pacha într-o scrisoare cerându-le rugăciuni pentru că „Domnul Vostru Paroh, bunul Michael Buchecker se află acum în Veșnicie.” Episcopul continua prin cuvinte pline de tristețe: „Prin acest deces eu am suferit o pierdere dureroasă, dar și voi v-ați pierdut preotul și confesorul vostru. Dumnezeu să-i dăruiască lumina cea veșnică!” Prin aceiași scrisoare episcopul le anunța numirea interimară a capelanului Iuliu Kristinicz la Comloșul Mare, rugându-le totodată pe surori să îl sprijine pe noul preot cu cazarea și masa, deoarece statul, prin moartea parohului precedent a încetat plata salariului, până la o nouă numire și rezolvarea părții birocratice.

Parohul Michael Buchecker a încetat din viață la Timișoara, la 4 iunie 1935, după o grea suferință, aflat fiind în îngrijire (din 31 mai 1935) în spitalul Călugărilor Mizericordieni. A fost înhumat la data de 6 iunie a aceluiași an în cimitirul din Aradul Nou alături de părinții și membrii familiei sale⁴⁷.

În imaginea de mai jos (fig. 17.) este redat textul

---

⁴⁶ *** *Schematismus... MCMXIII*, pp. 247, 298.

⁴⁷ Archivum Dioecesanum Timisoarensis, Fond „Personalalia Priester”, litera „B”, Cutia „Bu-Bü 1/2”, Dosar „Personalalia Buchecker Michael”, ordonat, documente din anul 1935, nenumerotat.

din iconița comemorativă tipărită la decesul parohului
Buchecker.

<p>Lasset uns beten für den im Herrn Entschlafenen.</p> <p>O Gott, der du unter den Nachfolgern der Apostel im Briefthum deinen Diener Michael Buchecker mit der priesterlichen Würde ausgezeichnet hast; verleihe darum, wir bitten dich, daß er deren ewiger Ge- meinschaft zugestellt werde. Durch unseren Herrn Jesus Christum, deinen Sohn, der mit dir lebt und regiert in Einheit des Heiligen Geistes, Gott von Ewigkeit zu Ewigkeit. Amen.</p> <p>Wir bitten dich, o Herr, komm den armen Seelen zu Hilfe, die du mit dein- em kostbaren Blute erlöst hast.</p> <p>(300 Tage Ablass. jedesmal Pius X. 13./IX. 1908.)</p> <p>O gütigster Herr Jesus, verleihe ihm die ewige Ruhe.</p> <p>(7 Jahre, 7 Quadr. Ablass jedesmal).</p> <p>Es ist ein heiliger und heilsamer Ge- danke für die Verstorbenen zu beten.</p> <p>(II Malach. 12. 46.)</p> <p style="text-align: center;">✠</p>	 <p>Zur frommen Erinnerung im Gebete an den Hochw. Herrn Michael Buchecker, Pfarrer, geistl. Rat in Comioşul-mare geb. in Ken-Brad am 28. Sept. 1875 gest. in Temesvár am 4. Juni 1935</p> <p>O Herr, gib ihm die ewige Ruhe und das ewige Licht leuchte ihm! Laß ihn ruhen in Frieden. Amen. (300 Tage Ab- lass jedesmal. Pius X. 13./IX. 1908.)</p> <p>Kein Auge hat es gesehen, kein Ohr hat es gehört und in keines Menschen Brust ist es gedrungen, was Gott denen bereitet hat, die ihn lieben. (St. Paulus).</p>
---	---

W. „SONNTAGSBLATT“, TIMIOARA

fig. 17. Anunțul de deces al preotului Michael Buchecker
din anul 1935.

Abb. 17. Sterbeanzeige des Pfarrers Michael Buchecker
Aus dem Jahre 1935.

Kristinicz Julius (1909-1997)

S-a născut la data de 5 ianuarie 1909 la Buziaș. A urmat Seminarul Teologic din Timșoara, fiind sfințit preot la 24 iunie 1931 de către episcopul diecezan de atunci Dr. h.c. Augustin Pacha.

Zum frommen Gedenken im Gebete an

Julius Krisztinicz

Priester JESU

fig. 18. Preotul Julius Krisztinicz.

Abb. 18. Pfarrer Julius Krisztinicz.

În imaginea de mai sus (fig. 18) se poate vedea portretul preotului Kristinicz iar mai jos (fig. 19) iconița-amintire de la sfințirea întru preot și totodată de la primiția (prima Sfântă Liturghie celebrată în satul natal) a preotului Kristinicz.

A servit ca și capelan la Glogovăț (azi Vladimirescu, jud. Arad), Făget, Sântana și Biled. Numirea de administrator parohial la Comloșul Mare a primito la 7 iunie 1935⁴⁸. La Comloșul Mare a activat în această funcțiune până în anul 1948. A servit însă, și ca administrator parohial și paroh în comunitățile romano-catolice din Șiria și Ghizela. Ca paroh la Ghizela a avut în administrare filialele Paniova și Babșa, dar și temporar, parohiile învecinate Bethausen și Iosifălău. În anul 1956 și-a serbat jubileul de 25 de ani de preoție (jubileul de argint) și la trei luni după acest fericit eveniment a trebuit să părăsească parohia Ghizela pentru o nouă însărcinare. Ulterior a fost numit, din nou, ca paroh la Șiria.

Deși a fost un preot exigent a fost iubit de credincioșii săi. A ajutat mereu atât cu sfatul, cât și cu fapta, cei bătrâni și săraci fiind adesea spjiniți chiar și material de către acest bun paroh. A deținut un real talent liric, astfel că multe cântece și piese de teatru cu subiect religios, pentru tineri și copii au fost scrise și transpuse în scenă de el⁴⁹.

---

⁴⁸ *** *Schematismus Cleri Dioecesis Timisoaraensis pro Anno Domini 1948*, Timișoara, Typis Typographiae „Victoria” 1948, p. 113.

⁴⁹ Mathias Egler, *Heimatbuch Giseladorf und Panjowa*, Herausgegeben von der Heimatortsgemeinschaft Giseladorf/Panjowa, 1990 pp. 453-454.

Datorită fidelității sale, a hărniciei și a muncii pline devotament i-a fost conferit de către superiori titlul de decan onorific.

fig. 19. avers / revers.
Abb. 19. Vorderseite / Rückseite.

Și-a serbat o serie întreagă de jubilee sacerdotale: 25 (argint la Ghizela, fig. 20.), 50 (aur la Freiburg in Breisgau, fig. 21.), 60 (diamant la Freiburg in Breisgau, în mănăstirea călugărițelor benedictine de Sf. Lioba, fig. 22.) și 65 (fier, din nou la Freiburg in Breisgau/ Sf. Lioba, fig. 23.) de ani de la sfințirea sa întru preot, fiind o persoana

foarte activă, comunicativă și înclinată mereu spre cele spirituale. La începutul anului 1981 a intrat în pensie din ultimul său post ocupat ca paroh la Șiria. A emigrat în Germania, în același an retrăgându-se la Freiburg in Breisgau la rudele sale. A continuat să activeze ca preot, în măsura posibilităților sale de sănătate și vârstă înaintată, celebrând Sfintele Liturghii într-un azil de bătrâni din apropierea domiciliului său. A încetat din viață în urma unui accident la data de 15 ianuarie 1997 la Freiburg in Breisgau, la scurt timp după împlinirea frumoasei vârste de 88 de ani.

fig. 20. / Abb. 20.

fig. 22. / Abb. 22.

fig. 21. / Abb. 21.

fig. 23. / Abb. 23.

În această ultimă ilustrație (fig. 24.), redăm un fragment de text autograf al ultimului paroh al Parohiei Romano-Catolice Comloșul Mare, mult iubitul preot Julius Kristinicz care în textul de mai jos, la 31 octombrie 1939 încheia și semna cu cuvintele: „Se roagă pentru voi, Julius Kristinicz, paroh, Comloșul Mare la 31 octombrie 1939”

†!
Hilfst du uns Leben, das schwer wie ein Alp
auf dir liegt und wie ein Fluch, -
Hörte Priester und wende es halb.
Hilfst du Freude übergenug,
Und die Seele voll Frieden und Gottesglanz, -
Hörte Priester und wende es ganz!
Gondweib: 27. X. 39. Um Ihre Seele bittet:
Julius Krumm
Pj.

fig. 24. / Abb. 24.

Arh. Claudiu Călin

Bibliografie

Egler Mathias, *Heimatbuch Giseladorf und Panjowa*, Herausgegeben von der Heimatortsgemeinschaft Giseladorf/Panjowa, 1990.

Kurzhaus Martin / Diplich Hans, *Heimatbuch der Heidegemeinde Großkomlosch in Banat*, Herausgegeben von der Großkomloscher Heimatortsgemeinschaft im Verlag J. G. Bläschke St. Michael, 1983.

Léh Stephanus OSchP, Andreas Koltai, Georgius Balanyi OSchP, *Catalogus Religiosorum Provinciae Hungariae Ordinis Scholarum Piarum 1666-1997*, Curia Provincialis Hungariae Scholarum Piarum, Societas Pro Encyclopaedia Historiae Ecclesiasticae in Hungaria, Budapestini, Anno 1998.

Petri Dr. Anton Peter, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Th. Breit Druck-Verlag GmbH, Marquartstein, 1992.

Soica Sergiu, *Despre Comloș: Documente. Articole. Traduceri*, ed. Eurobit, Timișoara, 2007.

Colectia de Schematismes din Archivum Dioecesanum Timisoarenis

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis 1793.*, fără editură, broșură legată.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis 1801.*, fără editură, broșură legată.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCIV*, Temesvárini, Typis Anna Jonnat.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCVII*, Szegedini, Typis Urbani Grün priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCVIII*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCIX*, Temesváriani, Typis Josephi Caroli Klapka.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXI*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXII*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXIII*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXIV*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXV*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXVI*, Szegedini, Typis Urbani Grünneri priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXVII*, Temesváriani, Typis, Josephi Caroli Klapka, priv. Typographi.

*** *Catalogus Venerabilis Cleri Dioecesis Csanadiensis MDCCCXVIII*, Temesváriani, Typis Josephi Caroli Klapka, priv. Typogr.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1855*, Temesváriani, Typis M. Hazay et filii Vilhelmi.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1858*, Temesváriani, Typis M. Hazay et filii Vilhelmi.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1866*, Temesvárini, Typis Rosae Hazay.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1875*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1877*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1880*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1889*, Temesvárini, Typographiae Dioecesis Csanád.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMV*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1904.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMXIII*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1913.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini MCMXVI*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1916.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Csanádiensis pro Anno Domini 1919*, Temesvárini, Typis Typographiae Dioecesis Csanádiensis 1919.

*** *Schematismus Cleri Administraturae Apostolicae super partem Dioecesis Csanádiensis in S. H. S. existentis. Pro Anno Domini 1927*, Veliki Bečkerek, Typis Typographiae Schneller et Fratrum Goschi 1927.

*** *Schematismus Cleri Dioecesis Timisoaraensis pro Anno Domini 1948*, Timișoara, Typis Typographiae „Victoria” 1948.

*** *Schematismus Dioeceseos Timisoarensis pro Anno Domini 2005-2006*, Timișoara, Tipis Typographiae „Mirton”, 2005

Surse Arhivistice

Archivum Dioecesanum Timisoarensis,

Fond „Parohia Romano-Catolică Comloșul Mic“, neordonat.

Fond „Parohia Romano-Catolică Gottlob“, neordonat.

Fond „Personalia Priester”, litera “B”, Cutia „Bu-Bü 1/2”, Dosar „Personalia Buchecker Michael”, ordonat, documente din anul 1935, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „F”, Dosar „Personalia Farago Johannes”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „F”, Dosar „Personalia Farago Carolus”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „J”, Dosar „Personalia Junger Julius”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „K”, Dosar „Personalia Kolosváry Stephanus”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „K”, Dosar „Personalia Krisch Joannes”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „L”, Dosar „Personalia Lang Michael”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „R”, Dosar „Personalia Rieß Casparus”, nenumerotat.

Fond „Personalia Priester”, Cutia „Sch”, Dosar „Personalia Schilling Gebhardus”, nenumerotat.

Die Priester der Römisch-Katholischen Gemeinde Großkomlosch

„Denkt an eure Vorsteher, die euch das
Wort Gottes verkündet haben;
Schaut auf das Ende ihres Lebens,
Und ahmt ihren Glauben nach!“

(Brief an die Hebräer 13. 7)

Die Römisch-Katholische Pfarrei Großkomlosch kennt eine bewegte und reiche Geschichte. Vor ihrer Gründung, im Jahre 1849 war sie der Reihe nach als Filiale von Tschanad, Gottlob, Ostern und Selesch (Nakovo) aus versehen. Ihre ersten Tauf-, Ehe- und Sterbematrikel beginnen mit dem Jahr 1793... Von da angefangen erkannten die Seelsorger den Aufstieg dieser katholischen Gemeinde.

Eine Liste der Gemeindegeseelsorger von Großkomlosch wurde schon im Band „Heimatbuch der Heidegemeinde Großkomlosch im Banat“ von Martin Kurzhals und Hans Diplich 1939, zum ersten Mal und 1983 zum zweiten Mal erstellt und veröffentlicht. Sie wurde nochmals 2007 im Band „Despre Comloş. Documente, Articole, Traduceri“ von Sergiu Soica nochmals publiziert.

Zwischen den Priestern die in Großkomlosch tätig waren, erkennt man wahre Priester- und Intellektuellenbilder, Priester die in der Seelsorge aber auch in der Schulbereich tätig waren, Ordensmänner und Diözesanklerus.

Erwähnenswert ist hier der erste Pfarradministrator und Pfarrer Johann Krisch, ein Sohn der Gemeinde und dann auch erster Seelsorger der neugegründeten Pfarrei.

Wir überlassen aber den Lesern die Freude der Lektüre und des Wissens, Lektüre die uns Priesterbilder aus der Vergangenheit wieder zur Tageslicht bringen...

Prepozitul Capitular Dr. Nicolae Brânzeu

Această temă de istorie ecleziastică a fost abordată de multe ori cu patimă, susținătorul confesional fiind vădit, în special în unele publicații eparhiale sau în sintezele oficiale de istorie bisericească. În perioada, comunistă, în istoriografia românească referirile la desființarea Bisericii Greco-catolice erau evitate sau trecute prin filtrul deformativ al cenzurii⁵⁰.

Momentul suprimării și soarta clericilor „nereveniți” la ortodoxie au fost abordate mai ales în publicațiile confesionale, unde, ignorându-se implicarea aparatului represiv al statului comunist, se susținea că cea mai mare parte a preoților și credincioșilor greco-catolici a aderat de bunăvoie la reîntregirea religioasă⁵¹.

Contextul unificării forțate de acum 57 de ani pune încă probleme celor dedicați investigației istoriei. În istoria României, anul 1948 este primul an al comunismului integral. Acum conducerea României schimbă direcția: în locul modelului occidental tradițional, singurul model admis (adică impus cu forța) devine cel sovietic; un vast și atotprezent mimetism agită societatea: ceea ce se întâmplă în URSS devine subiect de informare politică obligatorie, iar realitatea sovietică devină călăuză și far.

Bornele schimbării ireversibile a țării se înlănțuie

---

⁵⁰ Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, ed. Curtea Veche, București, 2003, p. 5.

⁵¹ Teodor V. Damșa, *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă Istorică*, ed. De Vest, Timisoara, 1994, p. 236.

cu rapiditate. Din aprilie 1948, Republica Populară Română are o nouă Constituție. Nici o legătură cu tradiția constituțională a țării, cu actele fundamentale din 1866 și 1923, cele care oferiseră conturul și sistemul pentru apariția României pe harta Europei⁵². Acum, modelul este unul singur: constituția sovietică din decembrie 1936, cea numită cu evlavie „constituție stalinistă”, mai ales după ce principalii săi autori dispăruseră în mod suspect după adoptare, lăsând astfel onoarea paternității pe umerii celui care care-i făcuse, cu creionul într-o mână și cu pipa în alta, ultima lectură – Stalin⁵³.

Pe 11 iunie, folosindu-se în mod propagandistic (fraudulos de fapt) de aniversarea centenarului revoluției din 1948, regimul trece la prima etapă a lichidării proprietății private: naționalizarea întreprinderilor. Din dimineața zilei de 11 iunie, când Consiliul de Miniștri condus de Groza adoptă proiectul lege și până în mai 1953, când vor fi naționalizate ultimele ateliere, cabinete și mici prăvălii particulare, se va derula un proces a cărui consecință va fi fatală pentru economia românească. Puse în mâinile statului, mijloacele de producție ale țării și sectorul terțiar vor agoniza lent, dar din ce în ce mai evident, în deceniile următoare, la fel cum în agonie va intra și agricultura, naționalizată și ea după modelul

---

⁵² Dorin Dobricu, *Un „23 august invers”?* tentativa de readucere a României în Axă; în *Politică externă comunistă și exil anticomunist*, vol. II, ed. Polirom, Iași, 2003, p. 221.

⁵³ Adrian Cioroianu, *O instituție a istoriei românești: Biserica Greco-Catolică*, în, Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin*, ed. Curtea Veche, București, 2003. p. 8.

colhozurilor și sovhozurilor începând cu anul 1949⁵⁴.

De aici în acolo intră pe „scenă” istoria Bisericii Române Unite, ultima lună a verii lui '48 aduce alte evenimente decisive. Mai întâi pe 3 august, decretul-lege 175/1948 privind reformarea învățământului. Ca și în cazul Constituției, și această lege este calchiată după model străin – străin în primul rând de tradiția meritorie a școlii românești. În paralel cu epurarea culturii române și trecerea la index a unor nume și opere ce dăduseră formă și conținut culturii naționale, învățământul își schimbă fața. Introducerea cu obligativitate a studiului limbii ruse din școala primară, apariția manualelor unice – formă de îndoctrinare și uniformizare a conștiințelor corpului cetățenesc, elaborate sub controlul regimului și menite a-i oferi acestuia legitimitate – desființarea formelor de școlarizare care până atunci fuseseră în afara controlului statului (precum învățământul confesional), toate acestea au transformat sistemul educațional românesc într-o copie fidelă a celui sovietic. Deloc paradoxal, școala românească însăși devenea instrument de sovietizare.

Pe 4 august, este dată o nouă Lege a Cultelor⁵⁵. Cei care vor urmări evoluția relațiilor dintre regim și Biserica Unită vor avea confirmarea actului care se pregătea: potrivit articolului 40 al legii, nici un cult religios nu putea întreține legături cu persoane sau instituții din afara teritoriului țării, fără acordul oficial al guvernului. Altfel spus, pentru a comunica cu Vaticanul, de exemplu, sau cu

---

⁵⁴ Alina Mungiu-Pippidi, *Secera și buldozerul. Scornicești și Nucșoara. Mecanisme de aservire a țaranului român*, ed. Polirom, Iași, 2002, p. 45.

⁵⁵ Stelian Tănase, *Elite și Societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, ed. Humanitas, București, 2006, p. 96.

Papa sub al cărui patronaj spiritual se afla, Biserica Greco-catolică Română avea nevoie de acordul lui Petru Groza⁵⁶, Stanciu Stoian (Ministru al Cultelor) și al Anei Pauker (Ministru de Externe). De aici încolo începe povestea desființării Bisericii Unite cu aproximativ 1.500.000 – 2.000.000 de enoriași în toamna anului 1948.

Puține documente interne ale Bisericii Române Unite din perioada 1944 – 1948 s-au păstrat, iar o arhivă care să cuprindă aceste documente din perioada 1948 nu există. Probabil o parte a arhivei Blajului a fost salvată în toamna anului 1948 prin intermediul Nunțiatunii Apostolice. Mai există o parte de arhivă la Lugoj din care m-am și inspirat.

În general din documente se desprinde o relație conflictuală între clerul clandestin BRU și ierarhia BOR. Apar însă și aspecte mai luminoase, precum simpatia călugărițelor ortodoxe de la mănăstirea Ciorogîrla față de episcopul greco-catolic Ioan Bălan⁵⁷, aflat aici în domiciliu obligatoriu⁵⁸. A aborda problema clandestinității greco-catolice nu este un act ostil Bisericii Ortodoxe, cum probabil cred unii istorici formați în anii național-comunismului, ci un gest obligatoriu de recuperare a unei istorii și memorii ocultate. Aceste rezerve, coroborate cu nerezolvarea conflictului patrimonial care opune astăzi cele două Biserici și cu disputa în jurul atribuirii titlului

---

⁵⁶ Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca Pontificatului lui Paul al VI-lea (1963 – 1978)*, ed. Curtea Veche, București, 2004, p. 105.

⁵⁷ Ioan Bălan, născut la 11 februarie 1880, decedat la 4 august 1959, episcop greco-catolic de Lugoj, martir.

⁵⁸ Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare*, ed. Signata, Timișoara, 1994, p. 48.

simbolic de Biserică Națională au afectat scrierea istoriei ecleziastice de după 1945.

Cum am arătat documentele de arhivă nu au fost surse dintre cele mai frecvente în istoria Bisericii Române Unite. Totuși cercetările axate pe aceste izvoare nu au lipsit. Ovidiu Bozgan, conducătorul Centrului de Istorie a Bisericii din cadrul Universității București, a pus în circuitul istoriografic mai multe materiale păstrate în Arhivele Ministerului francez al Afacerilor externe sau în Arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte de la București, iar Codruța Maria Știrban și Marcel Știrban au inserat multe documente în volumul *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, și istoricul Cristian Vasile, care are de asemenea o bază documentară serioasă.

Analele Sighet au valorificat câteva documente cu privire la episcopi și domiciliul lor obligatoriu. Pe de altă parte, o serie de publicații care se adresau unui public mai larg, cum ar fi: *Memoria, Vatra, Sionul Românesc, Revista Sfântului Sinod* etc. au găzduit articole, studii sau mărturii ce au reconstituit într-oarecare măsură contextul dominat de teroare în care a avut loc „reunificarea” spirituală de la sfârșitul anilor '40 și au dezvăluit consecințele acesteia pentru istoria bisericească postbelică.

În acest context al istorie se înscrie și părintele canonic Nicolae Brânzeu, care pentru o perioadă a fost paroh al parohiei Române Unite din Comloș.

Tot în acest context reproducem rugăciunea Episcopului Iuliu Hossu, care se afla închis în celula în care Episcopul Ioan Suciu a murit de frig și foame:

Puterea harului Domnului te-a făcut mărturisitor bun și neînfricat, neclintit și neînfrânt până la moarte. Lui, Domnului, I se cuvine preamărire și smerită mulțumită că ni te-a dăruit

așa cum ai fost și așa cum ai murit, te-a dăruit nouă, Bisericii Lui, și neamului întreg.

Piatră la temelia reînălțării scumpei noastre Biserici, renăscute în durerile mării încercări, cum ne-am rugat împreună și în ultima zi a vieții tale; piatră la temelia înălțării neamului la viață nouă, puternică, lămurită în durerile frământării unei lumi întregi, a neamului dezrobot, urmând calea vieții sale în România cu adevărat mare, întregită în hotare, binecuvântată de Atotputernicul și Preabunul Dumnezeu pentru credința creștinească redeșteptată a moșilor și strămoșilor noștri; la temelie a binevoit Domnul, Preamilostivul, să așeze și această scumpă piatră a mărturisitorului său, episcopul Ioan Suciu, administratorul apostolic al arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș.

Rugămu-Te, Doamne Isuse, cu smerenie noi robii Tăi, primește jertfa ce Ți s'a adus, "ale Tale, dintru ale Tale", pentru că toate din Tine, întru Tine și pentru Tine s'au adus. Primește, Doamne, și răspunde cu binecuvântare și har peste rămășițele Bisericii Tale, ale Bisericii noastre înrobite, pentru ca în puterea harului Tău să se înalțe spre noua viață binecuvântată și rodnică, pentru rodnicia viață a scump poporului nostru, a scump neamului nostru.

Primește, Doamne, în pacea Ta pe cel ales de Tine, slujitor al Tău, pe cel ce Tu l-ai făcut slugă bună și credincioasă, dăruiește-i bucuria Ta întru împărăția Ta, iară nouă, smeriților robilor Tăi, mila Ta și pacea Ta.

Primește, Doamne, de la noi nevrednicii, mărire și preamărirea ce Ți-o cântăm: Mărire Ție, Doamne, mărire Ție.

*Maică Sfântă și Precurată, roagă-te pentru noi și ne ocrotește până în ceasul morții noastre. Amin.*⁵⁹

---

⁵⁹ Cardinalul Dr. Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003, p. 323.

Viitorul Vicar Capitalar BRANZEU NICOLAE, s-a născut în Coroeșteni – Jiu la 17 august 1883. liceul l-a urmat la colegiul reformat din Orăștie, unde în anul 1903 a luat bacalaureatul ca primul eminent. Studiile teologice le-a făcut la Universitatea din Budapesta, unde în decursul celor patru ani, a fost premiat făcând de-altfel și studii private. În toamna anului 1907, a fost trimis pentru completarea studiilor la Universitatea din Viena, unde ca membru al institutului subminor „Sfântul Augustin” la 1 mai 1908, a fost promovat Doctor în teologie. La 30 august 1908 fiind hirotonit preot, a fost numit de cooperador parohial la Petroșani. De acolo la anul 1910 a trecut ca administrator, mai apoi ca paroh la Coroeșteni – Vulcan unde a funcționat până în 1916.

În primul război mondial simțindu-se tot mai mult lipsa unei lecturi sănătoase pentru popor, a început la 1 ianuarie 1916, să redacteze revista „*Calea Vieții*”, care a ajuns a fi foarte populară și foarte mult iubită. Întâmplându-se mult dorita pășire în acțiune a fraților noștri de dincolo pentru eliberarea noastră, după ce a suferit tot, ce a fost de suferit din partea ungarilor, sub durata războiului mondial, în acel moment preoții de la frontieră, împreună cu ceilalți intelectuali români, au fost ridicăți cu forța, și duși în exil. Părintele Doctor Brânzeu ca refugiat a petrecut în parohia Batania, rămasă și azi în Ungaria. Acolo i s-a dat a înțelege, că nu e consult, a se reîntoarce la Vulcan, deoarece va fi expus prigonirilor ungurești. De aceea și ca mai ușor să poată continua activitatea literară, a cedat dorinței manifestate de sus și a cerut parohia Comloș, unde a și fost numit ca paroh și protopop al tractului Torontal, introducându-se în parohie la 11 februarie 1917. Aici a fost primit cu toată dragostea

de credincioși. A și dezvoltat activitate frumoasă, în timpul scurt de doi ani, cât a petrecut în Comloș⁶⁰.

După această perioadă a fost: secretar al Episcopiei (1920), apoi canonic la Episcopia Unită a Lugojului (1921-1948). Arestat în octombrie 1948, domiciliul forțat la manastirile Neamț și Căldărușani, apoi închis la Sighet și Aiud (1952 – 1956), din nou domiciliul forțat la Caldarușani si Lugoj (1956 – 1962).

Prepozitul Capitular Dr. Nicolae Brânzeu
Dr. Nicolae Brânzeu, Probst des Lugoscher Domkapitels

---

⁶⁰ *Istoricul parohiei Comloșu Mare*, scrisă de Pr. Gheorghe Medoia, 31 ianuarie 1934, fond Arhiva Episcopiei Române Unite Lugoj, manuscris.

*Activitatea viitorului canonic Brânzeu în comuna
Comloșu Mare*

A fost numit paroh al Comloșului, cu decretul Veneratului Ordinariat Nr. 90 de dat 31 ianuarie 1917 Revendisimul Dr. Nicolae Brânzeu, azi canonic la Sfânta Episcopie a Lugojului.

A redactat și de aici în anii 1917 și 1918 revista „Calea Vieții” devenită săptămânală, care a făcut mari servicii poporului și soldaților români, în acele vremuri.

Conducerea școlii a preluat-o Doamna Emilia Dr. Brânzeu, învățătoare, soția Sfintiei Sale și a activat cu mult zel, până la sfârșitul anului școlar 1917 – 1918, când s-a reîntors învățătorul Valer Besu, din captivitate rusească.

A reorganizat reuniunea de femei și a pus-o în activitate.

A înmulțit numărul casei bisericii.

A introdus lumina electrică la casa parohială, cumpărând cele necesare spre acest scop.

S-a năzuit să reguleze beneficiul parohial, așa, ca preotul să primească o subvenție anuală de la domeniul din localitate și spre acel scop în anul 1918 a făcut o reprezentare motivată Ducesei Mileva de San-Marco care și cu acea ocaziune s-a arătat bunăvoința și dragostea față de parohia unită, pentru că și până la definitiva aranjare a chestiunii, a semnat preotului 8 măji metrice grâu 12 metri porumb, 6 metri orz, 12 m³ de foc și un favor de lapte zilnic; izbucnind revoluția și schimbându-se situația politică, chestiunea aceasta n-a mai ajuns la organizare.

După depunerea armelor din partea Ungariei, a instituit sfatul național, care a condus afacerile comunei,

până după ocuparea ei din partea sârbilor.

Zile amare au avut comloșenii sub ocupația sârbească, după cum se poate vedea din cronica parohiei unde părintele Dr. Brânzeu scrie: „Imperiul sârbesc! Asuprire, jaf și nedreptate!... poporul nostru era pururi apăsător, sufletește deprimat, pierise orice speranță din el; cuvintele noastre de înviere, de înălțare, le asculta sceptic”⁶¹.

Sfinția Sa, pentru-că își iubea atât de mult legea, limba și neamul, încă a avut de a suferi mult din partea sârbilor. Până acolo s-a ajuns, încât și la botezul fetiței sale, a fost molestată de autoritățile sârbești. Martor ocular al acestei întâmplări a fost și scriitorul acestor șire și-mi aduc aminte, cum ne-au luat la răspundere, că ce căutau în casa părintelui și ce adunare țineau aici. Li-s-a spus, că am săvârșit un botez. A trebuit să le arătăm fetița în fașă, apoi apa sfințită, patrafirul și molitvelnicul, care erau pe masă.

În sfârșit, după multă apăsare, sârbii părăsesc comuna, revendicând animale și alte lucruri de la comloșeni. La 5 august 1919, a venit în comună jandarmeria română, iar în 9 august au sosit grănicerii, care au fost așteptați cu atâta dor și dragoste. Primirea românilor s-a făcut cu nespuse însuflețire și timp îndelungat comuna a fost arborată cu drapelul național.

Preluând IPSS Dr. Valeriu Traian Frențiu ziarul, regretatului Dr. Valer Braniște „*Drapelul*” și înființând tipografia diecezană, încă în luna august 1919, l-a angajat pe părintele Brânzeu, de prim redactor la ziar, rămânând parohia și pe mai departe în administrarea Sfinției Sale.

De la Lugoj venea aici în Duminici și Sărbători

---

⁶¹ *Ibidem.*

pentru serviciul divin. În decembrie, același an a făcut o învoială cu părintele Ioan Bodocan, pe atunci notar consistorial, ca să fie substituit în oficiu de părintele Dr. Brânzeu, iar părintele Bodocan a venit în parohie, la Comloș. La 15 iunie 1920 părintele Dr. Brânzeu a fost numit notar consistorial și mai târziu canonic al Episcopiei Române Unite de Lugoj, iar părintele Bodocan paroh și protopop la Comloș.

După plecarea de la Comloș, la Episcopia de Lugoj, i s-a dat prima dată funcția de notar consistorial funcție care are ca și scop stabilit de dreptul canonic de a avea grijă de actele curiei să fie redactate și păstrate în arhiva curiei eparhiale.

Conform Codex canonum Ecclesiarum orientalium semnătura notariilor consistoriali conferă garanție oficială pentru orice act, fie numai pentru actele juridice, fie numai pentru actele unei cauze determinate sau ale unei chestiuni, notarii consistoriali sunt cei care:

1. redactează actele și documentele cu privire la decrete, dispoziții, obligații sau altele care cer opera lor.
2. întocmesc cu fidelitate procese verbale cuprivire la cele săvârșite și semnează actele referitoare la aceste lucruri cu indicarea locului, zilei, lunii și anului;
3. prezintă actele și documentele, respectând cele prescise, celor care cer acest lucru în mod legitim, și declară copiile lor conforme cu originalul⁶².

---

⁶² *** *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001, canonul 254.

Mai târziu pr. Nicolae Brânzeu a devenit canonic și automat mebru în Capitulul canonicilor al Episcopiei de Lugoj. Capitulul canonicilor este un colegiu de preoți, căruia îi revine obligația de a celebra funcțiunile liturgice mai solemne în biserica catedrală, și mai îi revine obligația de a îndeplini funcțiile ce îi sunt încredințate de drept sau de Episcop⁶³. În această perioadă canonicul Nicolae Brânzeu a avut o și bogată activitate între ale scrisului până în momentul cel mai trist al anului 1948, când a fost arestat.

A publicat următoarele lucrari:

Lucrari:

- *Chestii contimporane*, Petroșani, 1910, 58 pagini. (culegere de articole);
- *Pocăiții, Cuvântări bisericești asupra așa-numiților pocăiți (advențiști, nazarieni)*, Petroșani, 1913, 211 + IX pagini.
- *Noțiuni de istorie, liturgică și constituție*, Lugoj 1921, 144 pagini. (ed. a II-a, Lugoj, 1927);
- *Culte în România*, Lugoj, 1925, 56 pagini.;
- *Maslul, Căsătoria, Sf. Scriptură și Tradițiunea*, Lugoj, 1925, 24 p. (ed. a II-a, Lugoj, 1930, 40 pagini.);
- *Sfintele Taine, Botezul, Mirul, Pocăința*, Lugoj, 1926, 72 p. (ed. a II-a, 1933, 72 pagini.);
- *Păstorul și turma* (Hodegetica), Lugoj, 1930, 352 pagini;
- *Sămănătorul I. Catehetica*, Lugoj, 1936, 352 pagini;

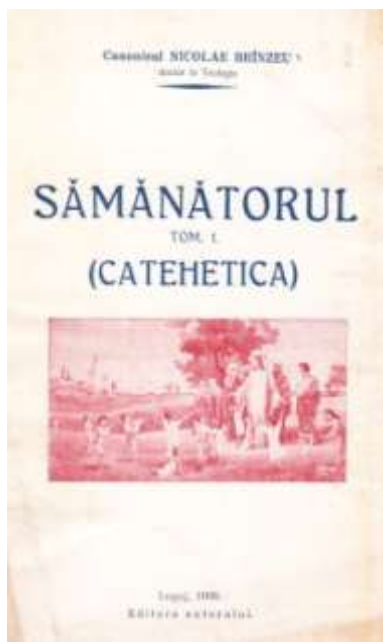
---

⁶³ *** *Codul de drept canonic* [romano-catolic], ed. Presa Bună, Iași, 1995, can. 503.

- *Sămănătorul. II. Omiletică modernă*, Lugoj, 1944, 208 pagini;
- *Catechism pentru cl. III de liceu și școli normale*, Sighisoara, f.a., 174 pagini.

A redactat ziarele:

- "*Cuvântul Adevărului*" (*Manastirile Prislop, 1913-1916 și Bixad, 1927-1930*);
- "*Calea Vieții*" (Vulcan, 1916 și Comloșu Mare, 1917-1918),
- "*Drapelul*" (Lugoj, 1919- 1920),
- "*Albina*" (București, 1921 - 1922),
- "*Sionul Românesc*" (Lugoj, 1920- 1927),
- "*Păstorul Sufletesc*" (Lugoj, 1929- 1931).

Opera „Sămănătorul” vol. I, (Catehetică).
Werk „Sămănătorul” Band I, (Kathechetik).

*LISTA EPISCOPIILOR ȘI A PREOȚILOR
GRECO-CATOLICI DIN
ÎNCHISOAREA DE LA SIGHET 1950-1955⁶⁴,*

EPISCOPI

1. Valeriu Traian Frențiu, 11. VII. 1952, episcop greco-catolic.
2. Ioan Suciu, 27.VI.1953, episcop greco-catolic.
3. Tit Liviu Chinezu, 15.1.1955, episcop greco-catolic
4. Iuliu Hossu, episcop greco-catolic
5. Alexandru Rusu, episcop greco-catolic
6. Ioan Bălan, episcop greco-catolic
7. Ioan Ploscaru, episcop greco-catolic
8. Ioan Dragomir, episcop greco-catolic
9. Ioan Chertes, episcop greco-catolic
10. Alexandru Todea, episcop greco-catolic
11. Augustin Pacha, episcop romano-catolic
12. Anton Durcovici, episcop romano-catolic
13. Marton Aron, episcop romano-catolic

PREOȚI

14. Coriolan Tămâian, preot greco-catolic.
15. Ioan Augustin Maghiar, 1952, preot greco-catolic.
16. Ioan Cristea, preot greco-catolic.
17. Leon Sârbu, preot greco-catolic.
18. Ioan Oltean, preot greco-catolic.

---

⁶⁴ Ioan Ploscaru, *Lista Episcopilor și a Preoților Greco-Catolici din închisoarea de la Sighet*, manuscris păstrat în Arhiva Episcopiei Române Unite Lugoj.

19. Nicolae Brânzeu, preot greco-catolic.
20. Ioan Sălăgean, preot greco-catolic.
21. Ioan Deliman, preot greco-catolic.
22. Eugen Popa, preot greco-catolic.
23. Aurel Rusu, preot greco-catolic.
24. Iosif Vezoc, preot greco-catolic.
25. Iuliu Rațiu, preot greco-catolic.
26. Constantin Bogdanfy, preot romano-catolic
27. Rafael Haag, preot romano-catolic.
28. Rafael Friederich, preot romano-catolic.
29. Ioan Boga, preot romano-catolic.
30. Vasvary Aladar, preot romano-catolic.
31. Ioan Rață-Tarcisiu, frate-școlar2.
32. Ștefan Tătaru, preot greco-catolic.
33. Ștefan Dănilă Berinde, preot greco-catolic.
34. Ioan Vultur, preot greco-catolic.
35. Grigore Tecșa, preot greco-catolic.
36. Dumitru Neda, preot greco-catolic.
37. Vasile Tiut, preot greco-catolic.
38. Ioan Bele, preot greco-catolic.
39. Dumitru Sălăgean, preot greco-catolic.
40. Alexandru Rațiu, preot greco-catolic.
41. Ioan Bob, preot greco-catolic.
42. Păsculescu Orlea, preot ortodox.

În 28 octombrie 1948 a fost arestat Episcopul Ioan Bălan, l-au dus la securitate, apoi de acolo, împreună cu canonicii Nicolae Brânzeu și Iosif Vezoc, au fost transportați la București. De aici face un itinerant pe la mănăstirile Neamț și Căldărușani, apoi a fost închis la penitenciarul din Sighet și Aiud⁶⁵.

S-a procedat astfel deoarece, se propune ca să se treacă la „o acțiune repede și simultană” de preluare a reședințelor episcopale, fixarea de domiciliu obligatorii episcopilor uniți și mutarea tuturor factorilor de propagandă uniată (călugări și profesori) în locuri cât mai izolate. Etapele supuse atenției participanților la ședință, de către ministrul MAI, au un caracter represiv. Astfel, se trecea la „ridicarea tuturor bandiților” care sprijină activitatea „foștilor episcopi”, pentru a fi duși într-o mănăstire.

Următoarea etapă consta în chemarea prelaților uniți la București, „arestarea lor” și trimiterea la mănăstirea avută în vedere. În același timp, se avea în vedere preluarea reședințelor episcopale și a catedralelor de către comisiile de preluare instituite de Ministerul Cultelor⁶⁶.

Ultima etapă era rezervată clericilor care refuzau actul revenirii la Ortodoxie de inspirație politică, aceștia fiind preveniți de pedepsele ce le vor suporta în cazul continuării propagandei uniate.

În privința preoților greco-catolici rezistenți, putem spune că cea mai mare parte a lor au fost din jurul

---

⁶⁵ Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 47.

⁶⁶ Codruța Maria Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite*, ed. Muzeului Sătmărean, 2000, p. 38.

episcopilor. Unii au fost arestați odată cu prelații uniți, alți în diferite împrejurări, însă numărul lor a fost de 42, ei fiind trimiși la mănăstirea Neamț, potrivit celor hotărâte în ședința convocată de Teohari Georgescu la 27 octombrie⁶⁷.

În octombrie-noiembrie 1950 au fost transportați la Sighet și 45-50 de episcopi și preoți greco-catolici și romano-catolici inclusiv și canonicul Nicolae Brânzeu. Penitenciarul era considerat "unitate de muncă specială", cunoscută sub numele de "*colonia Dunărea*", dar era, în realitate, un loc de exterminare pentru elitele țării și în același timp un loc sigur, de unde nu se putea fugi, frontiera Uniunii Sovietice fiind situată la mai puțin de doi kilometri de penitenciar făcea accesibilă mutarea deținuților în URSS⁶⁸.

Deținuții erau ținuti în condiții insalubre, hrăniți mizerabil, oprți de a se întinde ziua pe păturile din celulele fără încălzire. Nu aveau voie să privească pe fereastră (cei ce nu se supuneau erau pedeșiti să stea la "*neagra*" și "*sura*", celule de tip carceră, fără lumină). Într-un târziu, la geamuri au fost puse obloane, încât se putea vedea numai cerul. Umilița și batjocora făceau parte din programul de exterminare.

În 1955, ca urmare a Convenției de la Geneva și a admerii României comuniste (RPR) în ONU, a avut loc o grațiere. Parte din deținuții politici din închisorile românești au fost eliberați, parte transferați în alte locuri,

---

⁶⁷ Dr. Vasile Marcu, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică) documente și mărturii*, ed. Crater, București, 1997, p. 83.

⁶⁸ Cicerone Ionițoiu, *Viața politică și Procesul Iuliu Maniu*, București, 1997, p. 113.

inclusiv în domiciliu obligatoriu. La Sighet din cei circa 200 de deținuți, 52 muriseră. Închisoarea de la Sighet a redevenit de drept comun⁶⁹. Totuși, deținuți politici mai apăreau și în anii următori, mai ales "in trecere" spre spitalul psihiatric din localitate, dar o parte dintre ei au făcut un itinerant al închisorilor, iar unii au ajuns la Aiud.

Nu s-a scris și nu s-a pomenit încă nimic, sau aproape nimic, despre ceea ce a fost închisoarea și reeducarea de la Aiud. Începută în primavara anului 1962 și continuată pe parcursul a aproape trei ani, aceasta acțiune, adevărată crimă împotriva demnității umane, a fost concepută și pusă în aplicare cu scopul de a ucide din punct de vedere moral pe cei mai înverșunați dușmani ai comunismului pentru ca, în eventualitatea în care, din motive conjuncturale, regimul ar fi fost nevoit să-i pună în libertate (ceea ce s-a și întâmplat de altfel), aceștia să nu mai constituie un pericol pentru ei. Atât prin amploare (prin ea au trecut câteva mii de deținuți), cât și prin rezultatele pe care le-au avut (spectaculoase din punctul de vedere al regimului, dezastruoase din punct de vedere uman), aceasta acțiune a fost aproape tot atât de cumplită ca și reeducarea de la Pitesti.

O asemenea „gaură neagră” a fost și Aiudul ultimilor ani de detenție. Atunci, în timpul reeducării, aici s-a intrat cu cizma în sufletele oamenilor. Atunci au fost ucise vise și au fost împinse la sinucidere sute și mii de conștiințe. Cineva remarca, pe drept cuvânt, că, din acest punct de vedere, Aiudul acelor ani "este frate gemă cu

---

⁶⁹ Andrea Dobe, Ioan Ciupea, *Decapitarea elitelor. Metode, Mijloace, Mod de acțiune. Memoria Închisorii Sighet*, Fundația Academică Civică, Sighetul Marmației, 2003, p. 299.

*Piteștiul*⁷⁰.

În reeducarea de la Aiud, pentru a fi înfrântă rezistența oamenilor, au fost întrebuițate cu mai mult rafinament și cu mai multă subtilitate poate, toate metodele experimentate cu un deceniu în urmă la Pitesti. Deși agresările fizice nu au lipsit (rezistențelor la reeducare li s-a aplicat un regim extrem de dur: înfometare, frig, izolari, lanțuri, etc), la bătaie nu s-a recurs. Și nu s-a recurs la bătaie nu pentru că ucigașii de suflete ar fi devenit, între timp, mai umani, ci din cu totul alte motive. La Pitești totii subiecții asupra cărora s-a acționat erau tineri și totii proaspăt arestați. Deci, toți erau, din punct de vedere fizic, viguroși și rezistenți și, pentru a putea fi îngenunchiați mai ușor, era nevoie ca mai întâi să fie ruinați fizic. De aceea, la Pitesti reeducarea a început prin aplicarea torturii fizice neîntrerupte și, în câteva luni, chiar și cele mai robuste exemplare au fost transformate în epave. La Aiud situația era, din acest punct de vedere, cu totul alta. Nici unul dintre cei ce urmau să treacă prin reeducare nu mai era tânăr și, în plus, majoritatea dintre ei (afara de cei arestați în 1958 – 1959) aveau în urma lor ani grei de temniță. Așa că din punct de vedere fizic toți erau la limita de jos a rezistenței. Apoi în Aiud nu s-a recurs la bătaie și pentru că cei care au inițiat reeducarea voiau să dea acestei acțiuni un aspect legal și uman. Voiau, „*vezi Doamne*”, să recupereze materialul uman din închisori, pentru ca purificat și recondiționat să-l redea societății⁷¹.

---

⁷⁰ Dumitru Bacu, *Pitești. Centru de reeducare studențească*, ed. Atlantida, București, 1991, p. 13.

⁷¹ Grigore Caraza, *Aiud însângerat*. Editura Vremea XXI, 2004, p. 34.

Responsabilii cu reeducarea erau conștienți că nu cu bâta vor reuși să înfrângă rezistența morală a deținuților și să scoată , cum pretindeau, "*putregaiul*" din ei. După atâția ani de detenție și de tratament inuman, oamenii închisorilor deveniseră imuni la suferințele fizice. Cu cât asuprirea era mai mare, cu atât rezistența morală a celor asupriți creștea. Și acest lucru îl știau și asupritorii⁷².

La Aiud, pregătirea acestei acțiuni a început încă din vara anului 1958 prin schimbarea conducerii închisorii. Atunci, celebrul Coler a fost înlocuit cu, nu mai puțin celebrul (tot) colonel Gheorghe Crăciun. Această schimbare nu a fost făcută întâmplător , ci a fost extrem de bine gândită, deoarece colonelul Crăciun era persoana cea mai indicată pentru ducerea la bun sfârșit a acțiunii ce se pregătea. Din acest punct de vedere, personajul este extrem de interesant și merită o succintă prezentare.

Primul lucru pe care l-a făcut colonelul Crăciun după instalarea sa în noua funcție a fost reorganizarea deținuților în celule. Dacă până atunci repartizarea pe celule se făcea oarecum la întâmplare, după cum se nimerea, de data aceasta formațiile de patru, cinci sau șase oameni care urmau să conviețuiască în aceeași celulă, au fost cu grijă alcătuite după anumite criterii. S-a ținut cont în această alcătuire și de alfabet, s-a ținut cont și de vârsta, s-a ținut cont și de afinități sufletești și de adversități⁷³.

Târziu s-a mai observat un amănunt și anume că, în fiecare celulă fusese introdus, pe cât a fost posibil, și câte un "*piteștean*" (deținut care trecuse prin Pitești), nu

---

⁷² Andrea Riccardi, *Secolul Martiriului. Creștinii în veacul XX*, ed. Enciclopedică, București, 2004, p. 227.

⁷³ Grigore Caraza, *op. cit.*, p. 57.

neaparat ca turnător ori colaborator, în acel moment, al administrației (marea majoritate a celor care trecuseră prin Pitesti, odată încetată agresiunea împotriva lor și dispersați în marea masă a celorlalți deținuți, își reveniseră din acest punct de vedere), ci pentru că se miza pe faptul că, atunci când va fi declanșată reeducarea, aceștia vor fi primii care o vor accepta, influențând astfel și pe ceilalți. Ceea ce s-a și întâmplat de altfel.

Odată cu această nouă repartizare a deținuților în celule, pentru "locatarii" Aiudului începe o lungă perioadă critică, sugestiv denumită "*perioada marii încremeniri*"⁷⁴. De ce încremenire? Pentru că timp de aproape doi ani și jumătate, în Aiud, nu s-a mai mișcat nimic. Timp de aproape doi ani și jumătate oamenii au fost nevoiți să trăiască în aceleași formație și acest lucru a avut urmări nefaste asupra stării lor de spirit, știut fiind că menținerea, în timp îndelungat, între patru pereți, a doi sau mai mulți oameni face conviețuirea de-a dreptul imposibilă. De altfel, acest lucru se și urmărea: degradarea relațiilor dintre oameni și slăbirea rezistenței lor nervoase și prin aceasta și a rezistenței morale. S-au consumat atunci, în spatele ușilor ferecate, adevărate drame. Oameni echilibrați care înainte fuseseră prieteni sau numai se respectaseră reciproc, au ajuns să nu se mai poată suferi, să se urască cu înverșunare chiar. Fiecare agresa pe ceilalți cu ticurile sale, cu tabieturile sale, cu automatismele sale și era agresat, la rândul său, de ticurile, tabieturile și automatismele celorlalți.

Odată cu noile repartizări în celule, direcția

---

⁷⁴ Anton Moisin, *Mărturiile Prigoanei contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, ed. Polsib, Sibiu, 1995, p. 121.

închisorii a instituit un regim extrem de sever. Vigilența celor ce supravegheau a sporit considerabil. Aproape din zece în zece minute, "pleoapa" vizetei prin care eram spionați se ridica și cea mai mică abatere sau presupusă abatere de la un regulament aberant era cu severitate pedepsită. De la cinci dimineața, când se dădea deșteptarea și până la zece seara, când suna stingerea, deținutul nu avea voie să facă nimic. Nu avea voie să se întindă în pat, nu avea voie să vorbească decât în șoaptă, nu avea voie să se uite pe geam, nu avea voie să aibă nici o activitate, manuală sau intelectuală, care ar fi făcut ca timpul să-i treacă mai ușor. Deținutul trebuia să perceapă dureros curgerea timpului. Fiecare clipă trebuia să-i fie mușcătură. Și dacă nu-i era sau i se părea cerberului de dincolo de ușă că nu-i este, atunci mușca el, prescriindu-i trei, cinci sau șapte zile de izolare sau "neagra". Se pedepsea mult și se pedepsea pentru orice. Am văzut oameni pedepsiți pentru că au fost surprinși rugându-se, ori zâmbind sieși ori unei amintiri. Am văzut oameni pedepsiți pentru că au fredonat o melodie ori pentru că au recitat niste versuri. Și toate acestea urmăreau slăbirea rezistenței fizice și sufletești a deținutului pentru că atunci când i se va propune o alternativă să o accepte⁷⁵.

Constrânsi de un regim inuman, oamenii Aiudului au fost nevoiți să caute resurse de supraviețuire în ei înșiși și le-au găsit în rugăciune, în meditație și în învățătura.

S-a învățat mult, și s-a învățat temeinic la Aiud. S-au învățat limbi străine, s-a învățat matematica, s-au învățat poezii, mai ales poezii (Blaga, Arghezi, Bacovia,

---

⁷⁵ Ioan Marius Bucur, *Persecuția Bisericii Catolice din România*, ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2005, p. 243.

Cotrus, etc, nemaivorbind că Gyr și Crainic circulau în opere aproape complete), s-a învățat agricultură, stupărit, avicultură, fizică, chimie, etc., iar cei ce au avut șansa să stea în aceeași celulă sau în celule alăturate cu profesorul George Manu au audiat chiar și cursuri de fizică nucleară. Nevoia de comunicare, de transmitere a informațiilor de la o celulă la alta a făcut ca, în această perioadă, comunicarea prin alfabetul Morse să atingă apogeul⁷⁶.

A doua perioadă pregătitoare a debutat pe neașteptate către sfârșitul anului 1960 și se caracterizează, spre deosebire de prima, printr-o continuă mișcare. Dacă până atunci oamenii fuseseră obligați să stea în aceeași formație ani de-a rândul, începând de la aceasta dată, sub diferite pretexte (vizita medicală, triere pentru trimiterea la muncă, etc.) componența celulelor era schimbată periodic. Rațiunea acestor frecvente mișcări, adevărata acțiune de pritocire a oamenilor, nu s-a deslușit decât târziu, după declanșarea reeducării. Pentru o cât mai bună reușită a acestei acțiuni era necesar ca, cei asupra cărora urma să se acționeze, să se cunoască cât mai bine între ei. Fiecare deținut trebuia să cunoască pe cât mai multi dintre camarazii lui de suferință și să fie, la rândul său, atunci când va fi cazul, cunoscut de către cât mai multi dintre aceștia, pentru ca să aibe pe cine demasca și de către cine să fie demascat.

Între timp, colonelul Craciun, împreună cu statul său major format din ofițerii politici veniti la Aiud odată cu el (colonelul Iacob, maiorul Nodet, capitanul Chirilă și multi alții) își continuau munca de documentare pe care o

---

⁷⁶ Grigore Caraza, *op. cit.*, p. 102.

începuseră încă din perioada precedentă⁷⁷. Această muncă consta în strângerea de date care să le permită caracterizarea exactă a fiecărui deținut în parte, insistându-se, în special, asupra celor considerați personalități proeminente (morale, culturale sau politice). În acest scop, fiecare deținut era scos la anchetă o dată, de două sau de mai multe ori (depindea de cât de important era) și interogată ori provocată la o discuție "amicală" de către unul din numeroșii ofițeri politici care mișunau prin închisoare. Informațiile obținute direct de la cel în cauză ori de la alți deținuți erau completate cu date extrase din dosarul fiecăruia, iar în cazurile mai deosebite se recurgea chiar la serviciile anchetatorilor de la securitățile de origine. Astfel că atunci când acțiunea de reeducare va demara, cei interesați vor cunoaște profilul psihologic și deja, cu aproximație, starea de spirit al fiecărui deținut în parte, ceea ce le va permite să acționeze în consecință⁷⁸.

Paralel cu aceste preparative, colonelul Crăciun și statul sau major de politruci mai acționau și în alte direcții, mai greu de sesizat, la acea oră, de deținuți. Și totuși unele lucruri nu puteau rămâne multă vreme neobservate. Așa, de pildă, la un moment dat deținuții au băgat de seamă că dintre ei încep să dispară personalitățile, adică acele persoane care, prin poziția lor morală, politică sau culturală, aveau oarecare influență asupra celorlalți deținuți. La început s-a crezut că aceștia au fost izolați la Zarca sau în alte secții ale închisorii ori duși pe undeva la

---

⁷⁷ *Ibidem*, p. 147.

⁷⁸ Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plaianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 1998, p. 199.

anchete. Până la urmă s-a vădit că ei fuseseră izolați pentru a fi prelucrați și convinși să accepte reeducarea și, acceptând-o, să-i determine și pe alții să o facă. Și spre deziluzia noastră, a marii mase de deținuți, foarte mulți dintre ei au sfârșit prin a fi convinși (prin ce metode oare?), devenind astfel, în mâna colonelului Crăciun "marea armă secretă" cu care va reuși să-i determine pe multi să capituleze. Au fost însă destui și dintre cei care au rezistat ispitei de a se elibera înainte de termen, precum și tuturor presiunilor care s-au făcut asupra lor și au rămas credincioși idealurilor pentru care intraseră în închisoare și demnității de om.

Și, în această atmosferă, pe la sfârșitul anului 1961, s-a raspândit deodată vestea că a început reeducarea⁷⁹.

În aceste conditii, cei mai multi dintre ei se împăcaseră cu gândul că s-ar putea să sfârșească în temniță sau, în cel mai fericit caz, să-și irosească viața aici până la expirarea pedepsei. Asa stând lucrurile, singura lor grijă era, deci, să suporte cu demnitate tot ceea ce le era harazit și să încerce să rămână credincioși propriei lor conștiințe. "*Mai presus de orice rămâi credincios tie însuti*" era versul din Shakespeare pe care îl găseai scrijelit pe pereții fiecărei celule și pe care aproape fiecare deținut îl murmură ca pe un memento ori de câte ori îndoiala și duhul deznădejdiei i se cuibăreau în suflet. Această atitudine care era a celor mai multi, a contaminat și pe ceilalți, pe cei puțini și astfel se explica comportamentul unitar al deținuților din Aiud, comportament care scotea din sărite aparatul politic și conducerea închisorii. Odata cu declanșarea reeducării însă, această unitate

---

⁷⁹ Grigore Caraza, *op. cit.*, p. 187.

comportamentală s-a spart. Oferindu-li-se o alternativă, acestor oameni nepăstuiți li se oferea, de fapt, posibilitatea de a alege între două moduri de a se sinucide: moral sau biologic. Si fiecare a ales după cum i-a fost felul.

În aceste condiții s-a stins din viață părintele canonic Nicolae Brânzeu paroh al Comloșului în data de 30 decembrie 1962, fiind înmormântat la Lugoj⁸⁰.

Canonicul Nicolae Brânzeu nu este decât o piesă din mozaicul pe care, regimul comunist îl asamblase în mutări succesive după al doilea război mondial în care a fost vânată Biserica Română Unită Greco-Catolică cu cei 1.500.000 de enoriași în momentul desființării sale⁸¹.

Placă în memoria prepozitului capitular de Lugoj Dr. Nicolae
Brânzeu
Gedenktafel für Dr. Nicolae Branzeu, Lugoscher Domprobst

---

⁸⁰ Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara, Fond: Colecția de duplicate a matricolelor parohiale, Matricola de deces a Parohiei Romano-Catolice Lugoj, fascicul 1962, în vol. X, nr. crt. 133, p. 28.

⁸¹ P.S. Ioan Ploscaru, *Desființarea Bisericii Greco-Catolice*, în *Analele Sighet 6, Anul 1948 – Instituționalizarea Comunismului*, Fundația Academia Civică, Sighetul Marmației, 1998, p. 671.

Bibliografie

a. Surse Arhivistice

1. Arhiva Diecezei Romano-Catolice Timișoara, Fond: Colecția de duplicate a matricolelor parohiale, Matricola de deces a Parohiei Romano-Catolice Lugoj, fascicul 1962, în vol. X.
2. Arhiva Diecezei Române Unite Greco-Catolică Lugoj, Fond Istoriei Parohiale, *Istoricul parohiei Comloșu Mare*, scrisă de Pr. Gheorghe Medoia, 31 ianuarie 1934.

b. Lucrări cu tematică de specialitate

1. Bacu Dumitru, *Pitești. Centru de reeducare studențească*, ed. Atlantida, București, 1991.
2. Bozgan Ovidiu, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca Pontificatului lui Paul al VI-lea (1963 - 1978)*, ed. Curtea Veche, București, 2004.
3. Bucur Ioan Marius, *Persecuția Bisericii Catolice din România*, ed. Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2005.
4. Caraza Grigore, *Aiud însângerat*, ed. Vreamea XXI, 2004.
5. Cioroianu Adrian, *O instituție a istoriei românești: Biserica Greco-Catolică*, în Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin*, ed. Curtea Veche, București, 2003.
6. Damșa Teodor, *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă Istorică*, ed. De Vest, Timișoara, 1994.
7. Dobe Andrea, Ciupea Ioan, *Decapitarea elitelor: Metode. Mijloace. Mod de acțiune. Memoria Închisorii Sighet*, Fundația Academică Civică, Sighetul Marmăției, 2003.
8. Dobricu Dorin, *Un „23 august invers”? tentativa de readucere a României în Axă; în Politică externă comunistă și exil anticomunist*, vol. II, ed. Polirom, Iași, 2003.

9. Cardinalul Dr. Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră*, Ed. Viața Creștină, Cluj, 2003.
10. Ionițoiu Cicerone, *Viața politică și Procesul Iuliu Maniu*, București, 1997.
11. Marcu Vasile, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică) documente și mărturii*, ed. Crater, București, 1997.
12. Moisin Anton, *Mărturiile Prigoanei contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, ed. Polsib, Sibiu, 1995.
13. Pippidi Alina Mungiu, *Secera și buldozerul: Scornicești și Nucșoara. Mecanisme de aservire a țărânului român*, ed. Polirom, Iași, 2002.
14. Ploscaru Ioan, *Desființarea Bisericii Greco-Catolice, în Analele Sighet 6, Anul 1948 – Instituționalizarea Comunismului*, Fundația Academia Civică, Sighetul Marmăției, 1998.
15. Ploscaru Ioan, *Lanțuri și teroare*, ed. Signata, Timișoara, 1994.
16. Prunduș Aug. Silvestru, Plaianu Clemente, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, ed. Viața Creștină, Cluj Napoca, 1998.
17. Riccardi Andrea, *Secolul Martiriului. Creștinii în veacul XX*, ed. Enciclopedică, București, 2004.
18. Știrban Codruța Maria, *Din Istoria Bisericii Române Unite*, ed. Muzeului Sătmărean, 2000.
19. Tănase Stelian, *Elite și Societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, ed. Humanitas, București, 2006.

20. Vasile Cristian, *Între Vatican și Kremlin Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, ed. Curtea Veche, București, 2003.
21. *** *Codul Canoanelor Bisericilor Orientale*, ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2001.
22. *** *Codul de drept canonic [romano-catolic]*, ed. Presa Bună, Iași, 1995.

Sergiu Soica

Der Domprobst und Domkapitular Dr. Nicolae Brânzeu

Domherr Nicolae Brânzeu, Priester der mit Rom Rumänischen Unierten, Griechisch-Katholischen Kirche und der Diözese Lugosch ist eine der wichtigsten Persönlichkeiten dieses Bistums während der Zwischenkriegszeit. Die Rumänische Griechisch-Katholische Kirche, sowie auch ihr Priester Nicolae Brânzeu erleben eine schwere Verfolgungszeit angefangen mit dem Jahr 1948. Das Leben des Lugoscher Domprobstes kennt nun, zwischen 1948 und 1962, sein Todesjahr, einen wahren und bitteren Kreuzweg.

Alle Werke zum Thema Kirchengeschichte in Rumänien bezeugen die eine Tatsache: der Domherr und spätere Domprobst Dr. Nicolae Brânzeu war eine morale Autorität im Chor der Märtyrer seiner Kirche. Neben den pastoralen Tätigkeiten entfaltete Dr. Brânzeu auch eine rege schriftstellerische Tätigkeit. War Redakteur der Zeitschrift „Calea Vieții“ (Der Lebensweg), ein damals sehr beliebtes Periodikum. Dazu muss man erwähnen dass er der Author des dreibändigen Werkes: „Sămănătorul“ (Der Seemann) ist, ein Buch welches das Thema Katechetik in einer ausführlichen Weise präsentiert.

Pfarrer Dr. Brânzeu, mit Ehefrau Emilia, weilte in Grosskomlosch drei Jahre lang und entfaltete hier eine schöne pastorale Tätigkeit. Danach arbeitete er als bischöflicher Sekretär (1920) und später als Domherr der Lugoscher griechisch-katholischen Kathedrale (1921-1948).

Im Jahre 1948, am 28. Oktober, wurde Domherr Dr. Nicolae Brânzeu zusammen mit seinem Diözesanbischof Dr. Ioan Bălan festgenommen. Er wurde zum Sitz der Lugoscher „Securitate“ und von da, zusammen mit seinem Bischof und mit dem Domherrn Vezoc nach Bukarest gebracht. Von hier folget der Kreuzweg des Arrests in den orthodoxen Klöstern Neamț und Căldărușani, denn die kommunistischen Gefängnisse von Sighet und Aiud folgten

Domprobst Dr. Nicolae Brânzeu schief im Herrn am 31. Dezember 1962 nach einem reichen und edlen Lebensweg ein.

Cuprins

Cuvânt înainte.....1

Ing. Stevan Bugarski

Comloșenii în istoria culturală a sârbilor.....3
    Jovan Nako, nobil, iubitor de teatru și literatură....3
    Hristofor Schiffman, donator și mecena.....8
    Dušan Ristić, artist plastic.....14
    Bibliografie.....15

Prof. Traian Galetaru

După 15 ani pe întinsul imperiu „Suflet Nou”, soarele nu apune niciodată.....17
    „Suflet Nou”. Cea mai longevivă publicație românească rurală din lume?.....18
    Difuzarea revistei „Suflet nou” în 2007 – 2008...23

Claudiu Călin M.A.

Parohii romano – catolici ai Comloșului Mare
.....27
    Parohii din Gottlob care s-au îngrijit de credincioșii filiei Comloșul Mare (1773-1790).....28
    Josef Baumgartner.....28
    Martin Risinger (/ Rizinger) (?- 1818).....29
    Pater Regalatus Petrus Wippl OFM.....31
    Pater Emmerich Hagymási OSchP (1746-1804)..33
    Stephanus Kolosváry (?-1824).....36
    Emmericus Wukovits (?).....39
    Stephanus Burghardt (1794-1880).....39
    Parohii Parohiei Romano-Catolice din Comloșul Mare.....43

Johannes Krisch (1813-1878).....	43
Georg Körmöczy (1826-1878).....	46
Johannes Farago (1828-1890).....	47
Carol Farago (1845-1918).....	49
Kaspar Rieß (1845-1899).....	50
Michael Lang (1848-1906).....	50
Gebhard Schilling (1851-1916).....	53
Adam Steigerwald (1876-?).....	54
Julius Junger (1884- ?).....	57
Michael Buchecker (1875-1935).....	58
Julius Kristinicz (1909-1997).....	61
Bibliografie.....	67
Sergiu Soica M.A.	
<i>Prepozitul Capitular Dr. Nicolae Brânzeu</i>	72
Activitatea viitorului canonic și prepozit Brânzeu în comuna Comloșu Mare.....	80
Lista Episcopilor și a Preoților Greco-Catolici din închisoarea de la Sighet 1950-1955.....	85
Bibliografie.....	98
Cuprins.....	102